

Prof. Dr. Şeref Gözübüyük Hocamızın Ardından...

Prof. Dr. Celal Göle

A.Ü. Siyasal Bilgiler Fakültesi Dekanı

Fakültemizin Sevgili Hocası, Prof. Dr. Şeref Gözübüyük'ü 15 Şubat 2006 tarihinde kaybetmenin üzüntüsünü hep birlikte yaşıyoruz. Fakültemiz Dergisi'nin bu sayısının Hocamız Prof. Dr. Şeref Gözübüyük'e armağın edilmesi bizleri hem onurlandırıyor hem de hüznlendiriyor...

11 Mayıs 1924 yılında Kayseri'de doğan Hocamız, lise tahsilini Ankara'da lisans öğrenimini de Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi'nde tamamlamıştır. 1951 yılında Friburg (İsviçre) Üniversitesi'nde doktora çalışmalarına başlayan Gözübüyük Hocamız, 1955 yılında bu Üniversite'den, "La Condition des Membres de la Grande Assemblée Nationale de Turquie" konulu doktora teziyle Hukuk Doktoru unvanını almış; 1956 yılında ise Fakültemizin İdare Hukuku Kürsüsü'ne asistan olarak girmiş; 1960 yılında Doçent, 1967 yılında da Profesör olmuştur.

1958-59 yıllarında A.B.D.'nin New York Üniversitesi'nde İdare'nin Yargı Yoluyla Denetlenmesi konusunda araştırmalarda bulunmuş; 1962 yılında, kamu yönetimi, yerel yönetimler, yönetimin yargısal denetimi ile ilgili olarak Paris'te araştırmalar yapmıştır. Aynı yıl, Viyana'da İdari İlimler Uluslararası Kongresine Resmi Yayınlar konusunda bir rapor sunmuştur.

Gözübüyük Hocamız, 1963 yılının Kasım ayında, Hizmet-İçer Eğitim konusunda Berlin Seminerine katılmış, 1964-1965 yıllarında, bir yıl süreyle Cambridge Üniversitesi'nde (İngiltere), Ferdin İdarenin İşlem ve Eylemlerine Karşı Korunması konusunda araştırmalar yapmıştır. 1967 yılında, A.B.D.'nin çeşitli üniversitelerinde ve kamu kurumlarında incelemeler yapan Hocamız, 1970 yılının Eylül ayında Avrupa Koleji'nin düzenlediği Kamu Yönetiminde Yeni Gelişmeler seminerine (Bruges), 1971 yılının Eylül ayında Roma'daki İdari İlimler Kongresi'ne, 1972 yılının Ekim ayında da Münich'de Uluslararası Yöneticilik Kongresine katılmıştır. Kendisi, 1973 yılının Kasım-Aralık aylarında, Bern'deki bir seminere Yönetim ve Hukuk başlıklı raporunu sunmuştur.

Gözübüyük Hocamız, 1955-1956 yıllarında Mukayeseli Hukuk Dergisi'nin Yazı İşleri Müdürlüğü'nü yapmış; 1971-1984 yılları arasında da 13 yıl süreyle Türkiye ve Ortadoğu Amme İdaresi Enstitüsü Genel Müdürlüğü görevinde bulunmuştur. 1981

yılında Avrupa Konseyi İnsan Hakları Komisyonu üyeliğine seçilmiş ve bu görevini 1998 yılına kadar sürdürmüştür. 1960 ve 1983 yıllarında Anayasa ve Yönetimi Yeniden Düzenleme çalışmalarına katılmış; 1981-1989 yılları arasında da 9 yıl süreyle Cumhurbaşkanı Hukuk Danışmanı olarak görev yapmıştır.

Üniversitemiz Basın Yayın Yüksek Okulu'nda, Türkiye ve Ortadoğu Amme İdaresi Enstitüsü'nde, Polis Enstitüsü'nde ve Harp Okulu'nda, Kamu Yönetimi, Yönetim Hukuku, Yönetim Yapısı, İnsan Hakları konularında ders veren Gözübüyük Hocamız 1991 yılında Fakültemizden emekli olmuştur.

Hocamız, akademik çalışmalarını Anayasa Hukuku, Kamu Hukuku, İdare Hukuku ve özellikle İdari Yargı alanlarında yoğunlaştırmış, bu konularda çok değerli kitaplar ve makaleler yayınlayarak, Türk Hukukuna ve Uluslararası Hukuka önemli katkılarıyla tanınmıştır.

Prof. Dr. Şeref Gözübüyük'ün aramızdan ayrılması ile Mülkiye'den bir yıldız daha kaymıştır.

Binlerce öğrenci yetiştiren, Gözübüyük Hocamız, akademik çalışmalarının yanı sıra çalışkanlığı, eserleri, renkli kişiliği ve zerafeti ile Mülkiye tarihinde derin bir iz bırakarak yerini almıştır.

Her zaman sevgi ve saygıyla anılacaktır.

EKOLOJİK TOPLUMUN ORGANİK TOPLUMLA İLİŞKİSİ ÜZERİNE

Dr. Banu Aygün

Ankara Üniversitesi
Sosyal Bilimler Enstitüsü

Ahmet Mutlu

Gazi Üniversitesi
Çorum İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi

Özet

Ekolojik toplum, ekolojik düşüncenin kendine özgü toplum tasarımıdır. Ekolojik toplumun düşünsel kaynakları arasında organik toplumlar önemli yer tutmaktadır. Organik toplumların kendi aralarındaki ve doğayla ilişkilerine önem verilmektedir. Bazı çevreler tarafından ekolojik toplum ile organik toplum arasındaki ilişki ilkel toplumlara dönme özlemi olarak değerlendirilmektedir. Ekolojik düşünceye göre ise ilkel toplumlara dönmek söz konusu değildir. Buna göre organik toplumların ekolojik düşüncedeki yerinin doğru biçimde saptanmasına ihtiyaç vardır.

Anahtar Kelimeler: Ekolojik düşünce, çevre korumacılık, ekolojik toplum, organik toplum, toplum tasarımı.

On the Relationship Between Ecological Society and Organic Society

Abstract

Ecological society is the own design of an ecological thought. The organic society plays an important role on the consideration of sources of an ecological society. Considerable importance is attributed to the interrelationship of organic societies among themselves and their relationship with nature. According to some notions, the relationship between an ecological society and an organic society is appraised as a longing for going back to primitive societies. However, according to ecological thought, going back to primitive societies need not be even discussed. With respect to these notions, the place of societies in ecological thought is needed to be determined in an accurate way.

Keywords: Ecological thought, environmental protection, ecological society, organic society, social design.

Ekolojik Toplumun Organik Toplumla İlişkisi Üzerine

1. GİRİŞ

Ekolojik sorunların sadece “çevre korumacı politikalarla” çözümlenemeyeceği konusundaki düşünce eğilimi giderek artmaktadır. Bu sorunları toplumsal sorunlarla yeterli ve doğru biçimde ilişkilendirmeksizin, salt koruma ve düzeltme çabalarının kısa vadeli sonuçlar doğurması nedeniyledir ki ekolojik nitelikli muhalefet hareketleri küresel boyutlara ulaşmıştır.

Ekolojik düşüncede “ekolojik ve toplumsal sorunlar ilişkisi”, hem sorunların irdelenmesinde hem de çözüm alternatifleri üretilmesinde temel hareket noktasıdır. Ekolojik sorunların temelinde insanın doğayı egemenlik altına alması düşüncesi olduğundan hareketle, tarihsel süreçte ciddi değişmelere uğrayan insan-doğa ilişkilerinin sorunun kökenlerini ortaya koyacağı düşünülür.

Ekolojik düşünceye göre insanın doğayı tahakküm altına alması düşüncesi, insanlık kültürünün evrensel bir özelliği değildir. Bu düşünce, tarihin belli dönemlerindeki toplumların örneğin, organik (ilkel ya da yazı öncesi) denilen toplulukların bakış açısına tamamen yabancıdır. Eşitlikçi toplumsal ilişkilerin hiyerarşik sistemlere dönüşerek bozulması, kabile topluluklarının dağılarak kentlerin ortaya çıkması ve bu arada sadece toplumsal yaşamın değil insanların da birbirlerine karşı tavırlarının değişmesi, insanın doğal dünyaya karşı tutumunu değiştirmiştir (BOOKCHIN, 1994: 126). Dolayısıyla ekolojik sorunların çözümü için öncelikle doğaya karşı tutumumuzu belirleyen hiyerarşik toplumsal yapı ve anlayışlardan kurtulmak gerektiği öne sürülür. Bunun için de organik toplumlar bir referans kaynağı olarak gösterilir.

Ekolojik düşüncenin organik toplumlara olan ilgisi farklı biçimlerde değerlendirilebilmektedir. Çevre korumacı yaklaşımların ekolojik düşünceye yönelttikleri temel eleştirilerden birisi, “ilkel toplumlara dönme özlemi”dir. Öte yandan çevre korumacılıktaki gibi sistemli bir eleştiri olmasa bile ekolojik düşünce ile ilkel toplumların yaşam tarzı arasında her zaman yakın bir ilişki kurma eğiliminin olduğu bilinmektedir. Ekolojik düşüncenin mevcut sorunlar

karşısında ciddi ve alternatif bir dünya görüşü olarak görülebilmesi için bu tür değerlendirmelerin tartışılması ve gerçek tespitlerin yapılması önemli görülmektedir.

Yukarıdaki bağlamda bu çalışmanın konusunu organik toplum ve ekolojik toplum oluşturmaktadır. Çalışmanın amacı, ekolojik düşüncedeki toplum biçimi konusunda organik toplumların nasıl değerlendirildiğini ortaya koymaktır. Çalışmada, ekolojik toplum tasarımının organik toplumun hangi değerlerinden yararlandığının yanı sıra gerçekten ilkel toplumlara bir geri dönüşün amaçlanıp-amaçlanmadığı sorusuna cevap aranacaktır. Bu bağlamda organik toplumlarla ekolojik toplumların temel nitelikleri ortaya konulacak ve sonra bunlar arasındaki benzerlik ve farklılıklara dayalı genel çıkarımlar yapılacaktır. Çalışmada, organik toplumların yoksunluk ve kısıtlılıkla ilgili ciddi nitelikleri olduğu kabul edilmektedir. Bununla birlikte, ekolojik toplumun ilham kaynağı olduğundan hareketle, bu tür toplumların görece “ideal nitelikleri” irdelenecektir.

2. ORGANİK TOPLUM

2.1. Organik Toplum Kavramı

İnsanlaşma hem biyolojik hem de toplumsal evrimin bir sonucudur. Toplumsal evrimleşme, genel olarak insanın biyolojik evrimleşmesinden soyutlanmamaktadır. Toplumsal evrimleşme; homo sapiens'e kadar insan altı primat toplumu olarak “eski toplum”, homo sapiens'in ortaya çıkışından kent ve uygarlıklar dönemine kadar “ilkel toplum” ve kentlerin/uygarlıkların ortaya çıkışıyla başlayıp, insanlığın en gelişmiş toplumsal örgütlenmesini oluşturan “uygar” ya da “tarihsel toplum” olarak üç temel basamakta ele alınmaktadır. Eski toplumda biyolojik evrim; ilkel toplum ve uygar toplumda ise toplumsal ve kültürel evrim ön plandadır. İlkel toplum ve uygar toplum ise birbirinden, içlerinde yaşayan bireylerin biyolojik, düşünsel ve moral nitelikleri açısından değil, kültürleri ve toplumsal yapıları açısından karşılaştırılmaktadır (ÖZCAN, 1998: 16). Bu bakış açısıyla ilkel toplumları ifade eden organik toplumlar, Bookchin'in tanımıyla “ekonomik sınıfları ve politik devletleri olmayan, doğal dünyayla kuvvetli bir dayanışmanın var olduğu toplumlardır” (1994: 127-130)¹.

¹ Bu çalışmadaki organik toplum kavramının ve bu toplumdaki ilişkilerin, sosyolojideki, özellikle Durkheim'in “organik dayanışma” kavramından farklı olduğu vurgulanmalıdır. Durkheim'a göre geleneksel (ilkel) toplumlar, mekanik dayanışma denilen bağlar (klanın veya kabilenin ortaklaşa paylaştığı değerler ve alışış sembolleri)

Organik toplumlar, avcı-toplayıcı takımlar halinde örgütlenmiş, topluluklar halinde yaşayan, takım üyelerinin hepsi akrabalık ve evlilik ilişkisine sahip bulunan 100 kişiden küçük topluluklardır (KOTTAK, 2001: 274). İnsan varlığının en eski evresinde bile çevreleriyle harikulade nedensel bir ilişki kurarak yaşamış olan bu toplumların üretim şeklini, yiyecek toplayıcılığı, avlanma, balıkçılık, içeceklerin yapımı ve çadır ile giyim için deri hazırlama süreçleri oluşturmaktadır (DIAKONOFF, 1999: 14). Eldeki verilere göre bunlar, genelde bölgeci olmayan, çift yerli, grup içi saldırganlığı ve rekabeti reddeden, yaşam kaynaklarını serbestçe paylaşan, grup işbirliği bağlamında eşitlikçiliğe önem veren toplumlardır. Bu toplumların en belirgin özelliğini ise "komünal paylaşım ile eşitlikçilik" oluşturmaktadır (ZERZAN, 2000: 30). Bunların yanı sıra organik toplumların ortak bir diğer özelliği de yazıya sahip olmamalarıdır. Bu nedenle bu toplumlara ilişkin toplanabilecek verilerin büyük bölümünü gözlemlenebilen davranış kalıpları oluşturur (ÖZCAN, 1998: 86). Bu bağlamda insan evriminin en eski aşamalarını temsil eden bu toplumlara ait veriler ancak antropologların yakın geçmişte yaşamış ve bugün halen yaşamakta olan ilkel toplumları gözlemlenmeleriyle elde edilebilmiştir.

Bugün organik toplumlar yaşadıkları zengin doğal çevreler gibi tümüyle yok olmuş; hayatta kalmayı başaran az sayıda topluluk ise henüz tarıma elverişli olmayan en ücra ve yalıtılmış yerlerde kalmıştır (ZERZAN, 2000: 5). Delaney, az sayıdaki bu toplulukların hiçbirinin Paleolitik şartları temsil etmediklerini belirtmektedir (2004: 129). Ancak bu topluluklar, organik toplumlar hakkında bilgi sahibi olmayı olanaklı kıldığından, oldukça önemli görülmektedir.

2.2. Organik Toplumun Nitelikleri

Organik toplumların tarihi, Paleolitik dönemde başlamış ve bu toplumların evrensel yaşam tarzları olan avcı-toplayıcılık, yaklaşık 10.000 yıl önce yerini tarım toplumuna bırakmıştır. Organik toplumlar tarıma geçişle birlikte büyük değişime uğramış, sanayi devrimiyle büyük bir baskı altına girerek, belirleyici özelliklerini kaybetmiş ve günümüzde neredeyse yok

sayesinde bütünlüğünü korumaktadır. Yani, ilkel toplumlarda bireyler ve kurumların farklılaşmasına dayalı mekanik bir işleyiş söz konusudur. Organik dayanışma ise modern toplumlara özgüdür. Bireysellik, uzmanlaşma ve farklı kurumsal faaliyetlerin varlığı, bu tür dayanışmanın genel nitelikleridir (MARSHALL, 1999: 357-358). Anlaşılabacağı üzere, bu çalışmadaki organik toplum kavramı, Durkheim'in organik dayanışmasından farklı ve hatta onun tam tersi bir içeriğe sahiptir.

olmuşlardır². Buradan hareketle, organik toplumların geç Paleolitik ve erken Neolitik topluluklardan oluştuğu söylenebilir (BOOKCHIN, 1994: 364).

Organik toplumlar hakkında elde edilen bilgiler, bu toplumların yapısal anlamda bize benzer görünmekte olduklarını ancak düşüncelerinin farklı bir bağlamda oluştuğunu göstermektedir. Bu toplumların mantıksal işlemleri biçimsel olarak bizimle aynı olmasına karşın değerleri nitelik açısından farklıdır (BOOKCHIN, 1994: 127). Organik toplumların bu özellikleri, onları diğer toplumlardan ayıran en önemli farklılığı oluşturmaktadır. Çünkü tarıma geçişle başlayan ve bu toplumlarda yer almayan mülkiyet, hiyerarşi ve tahakküm gibi değerler, organik olmayan toplumları yapısal ve düşünsel anlamda büyük değişime uğratmıştır.

2.2.1. Toplumsal Yaşam ve Bilinç

Organik toplumların yaşam biçimine ağırlıklı olarak doğayla özdeşleşme, duygusal bilgelik ve cinsel eşitlik hakim olmuş; yabancılaşma ve tahakkümün ne olduğu ise bilinmemiştir (ZERZAN, 2000: 12). Bu toplumlarda akrabalık ve kan bağı, toplumsal yaşam içinde büyük rol oynamıştır. Baba, oğul, kardeş gibi kavramlar basit onursal sanlar değil, çok belirleyici, ciddi ve karşılıklı ödevler getiren sanlar olmuştur. Öyle ki bu karşılıklı ödevlerin bütünü bu halklardaki toplumsal örgütlenmenin özlü bir bölümünü oluşturmuştur (ENGELS, 1998: 37-38). Organik toplumlar arasında “kurgusal akrabalık” bağı da güçlü olmuştur. Örneğin; adaş bireyler diğer takımdaki adaşlarıyla güçlü bir bağa sahiptir (KOTTAK, 2001: 268). Böylece eşitliğin cinsler ve bireyler arasında hakim olduğu, farklılığın üstünlük ve aşağılıkla nitelendirilmediği, kan bağı bulunmadığı anda kurgusal akrabalıkla insanları birbirine yakınlaştıran bu anlayış, organik toplumlarda yabancılaşma ve tahakküm duygularının ortaya çıkmasını önleyen en önemli etkenler olmuştur. Birlikte yaşamak, paylaşmak,

2 Organik toplumların temsilcileri 500 yıl öncesine kadar dünyanın üçte birinde bulunmasına karşın, bugün bu toplulukların sayıları son yıllarda kayda değer biçimde düşmüştür. Amerika, Asya ve Afrika'daki binlerce topluluktan onlarca yakınlarındaki endüstriyel faaliyetlerle ve tarımla burun buruna gelmiş, yine de kayda değer ölçüdeki topluluklar bu baskıya direnerek kimliklerini ve yaşam tarzlarını sürdürmeyi başarabilmiştir (BARFIELD, 2002: 202). Tismaneanu, organik toplumlar üzerindeki bu baskıyı modernliğin ve burjuvanın yarattığını; modernliğin gürültücü, bozucu ve ayartıcı, burjuva değerlerinin ise ruhsuz, yapay, mekanik anlamıyla, toplumlarda birlik duygusunu ve kardeşliğin temellerini yıktığını, bugünkü organik toplumların da burjuva modernliğinin istilasıyla yıkılmakta olduğunu belirtmektedir (1998: 109).

birlik duygusuyla işlere katılmak ve her şeyin bir değeri olduğuna inanmak, bireyler arasında güçlü bir bağ kurmuştur.

Organik toplumlardaki insanlar kendi töre ve geleneklerine büyük saygı duymakta, buyruklara boyun eğmeleri ise sadece kendiliğinden meydana gelmektedir. Boyun eğme, zihinsel duyarsızlıkla gerçekleşmekte, her şey doğa üstü güçlerin ve cezaların korkusuna ya da grup güdüsüne bağlı değilse bile grup duygusuna derinden bağlı gelişmektedir (MALINOWSKI, 1998: 14). Organik toplumların sahip oldukları bu kültürel yapı, ilkel bir zekanın ürünü de olmamıştır. Aksine Eskimoların Arktik bölgede, Bushmanların Kalahari çölünde yaşayabilmesi yüksek bir zeka düzeyini gerektirmiştir (WELLS, 1994: 41). Ancak bu toplumlarda mistik düşünce, mantıksal düşüncenin hep üstünde olmuştur. Levhy-Bruhl, bir olayın gizemli yorumunun ilkel zihniyette daima hakim olduğunu belirtmektedir³. Malinowski de ilkel toplumların davranışlarında görünüşte var olan mantıksızlığın, gerçekte kendi içinde bir mantığı olduğunu vurgular (BOWIE, 2003: 243).

Organik toplumlarda, doğa ve insan bütünlüğüne yansıyan “eşitlikçilik”, toplumu oluşturan bireylerle birlikte cinsleri de kapsamaktadır. Zerzan, cinsiyetler arasındaki en eşitlikçi ilişkilerin bu toplumlarda bulunduğunu belirtir (2000: 31). Ancak Wells, ne derece olursa olsun, hiç bir toplum örneğinde kadın ve erkeğin tamamen aynı işi yapmış olduğunun görülmemiş olduğunu vurgular (1994:52). Bu toplumlarda erkek avcılık işlerinin çoğunu üstlenirken, kadınlar meyve, yemiş, bitki kökleri toplamakta, çocuklarından dolayı erkek kadar hızlı hareket edemeyerek onlar kadar uzaklara gidememektedir. Bookchin, bu toplumlarda cinslerin sadece cinsellik için değil maddi destek için birbirlerine ihtiyaç duyduklarını, toplulukta maddi etkinliklerinin cinsler arasındaki paylaşımını formüle edenlerin ille de erkekler olmadığını; cinslerin, arasında var olan işbölümü nedeniyle birbirlerine saygıyla yaklaştıklarını ifade eder (1994: 137). Zerzan da bu toplumlarda gözlenen cinsler arası işbölümünde, “esnekliğin” ve “ortak etkinliğin” esas olduğunu belirtir (2000: 14).

2.2.2. Doğa Kavrayışı

Organik toplumlarda dünya, her biri bir birlik ve uyum için vazgeçilmez olan çok sayıda farklı parçanın bir bileşimi olarak algılanmaktadır. Psikolojik

3 Bowie, Avustralya Aborjinilerini örnek göstererek, mantıksal düşünüşün ötesinde, mistik zihniyetin bu toplumlardaki hakimiyetinden bahsetmektedir. Aborjiniler, bir çocuğun doğumunu bir erkek ve kadının evlenmesi sonucu olarak dikkate alsalar da, onlar bir bebeğin doğumunu totemik bir ruhun reankarnasyonu olarak görmektedirler (2003: 243).

olarak insanlar doğa güçlerine karşı, basit teknolojilerin elverdiğinden daha etkili olduğuna inanmak eğilimindedirler. Bu inanç da büyü ve ritüellerle desteklenmektedir. Ancak böyle bir inanca rağmen insanın doğal dünyaya ve yakın çevresine karşı bağımlılık duygusu hiçbir zaman yok olmaz. Doğaya bağımlılık bir korku ya da bir yüceleştirme yaratmak yerine dehşet ve korku duygularını aşmaya yönelik bir “ortak yaşam”, “komünal bağımlılık” ve “işbirliği” duygularını yaratmaktadır. Birey ve topluluk arasındaki birlik duygusundan, topluluk ve çevre arasındaki birlik duygusu ortaya çıkmaktadır. Bu nedenle, insanlığın doğaya doğrudan bağlılığı bir soyutlama değildir. Doğa, yaşam olarak başlar ve insanlıkla yalnızca uyumlaşma ya da denge değil doğrudan beraber çalışma içine girer (BOOKCHIN, 1994: 127-131). Bu nedenle Dansereau (1984: 139), ilkel toplumların çevre denetiminin, çevreyi olduğu gibi kabul etme ve insanın doğayla ilişkisinin de doğaya boyun eğme şeklinde olduğunu belirtir.

Organik toplumlarda, insanlar doğa içinde ya da doğa insanlar içinde yok olmaz. Bu toplumdaki töreler, doğal dünyayı toplumsallaştırmak ve toplumla doğanın bağımlılığını tamamlamaktadır. Doğa pasif bir çevre ya da sessiz bir dünya değildir. Organik toplumun uyumlaştırılmış doğa görüşü, doğrudan eski insan topluluklarının içindeki uyumlu ilişkilerden gelmektedir. Yazı öncesi toplumlarda insanlar doğayı sevmek zorunda değildirler. Onunla zaten akrabalık ilişkileri vardır. Bizim sevgi olarak ifade ettiğimizden çok daha temel bir ilişki vardır (BOOKCHIN, 1994: 131-132). Organik toplumların kültüründe insan ile insan olmayan varlıklar arasında keskin bir hiyerarşi de bulunmaz. Bu topluluklar avladıkları hayvanları kendileriyle eşit kabul ederler (ZERZAN, 2000: 31).

Bu toplumlarda, yalnızca mevcut anın bütünsel olabileceğine inanılır. İnsanlar anılarla yaşamazlar, doğum günleri ve yaşlarıyla ilgilenmezler. Bu bağlamda, organik toplumların “zaman” ve “gelecek” kavramlarıyla ilgili anlayışları, onları bugünkü toplum anlayışından ayıran temel niteliklerden birisi olarak görünmektedir.

Zerzan, organik toplumlarda bulunmayan “zaman” denen olgunun, yabancılaşmanın ve tarihin başlangıcını teşkil ettiğini, zamanın teknolojinin temel dili ve tahakkümün ruhu olduğunu savunmaktadır (2000: 43-44). Organik toplumlarda zaman kavramının bulunmaması ve dolayısıyla sadece yaşanan anın önemli olması, bu toplumların dünya ve doğa algısını da etkilemiş olmalıdır. Örneğin, Delaney bu toplumların savurganlık gibi şaşırtıcı ekonomik davranışlarından ve eldeki stokları bir an önce tüketme eğiliminden bahseder (2004: 111). Savurganlığın bir nedeninin, zor zamanlarda bile kamptaki tüm besinleri yeme hakkı eğilimine bağlı olabileceğini belirten Delaney, bir diğer nedenin de fazlalıklarının depolanmaması olabileceğini belirtir. Gusin de belki

de stokun gerçekten gereksiz olduğunu vurgulamakta; kadınlar ve erkeklerin yiyecek toplayabilmelerinin, kaynak bolluğunun, geleceğe ilişkin kaynak kaygısının olmayışının ve yaşadığı an dışında gelecek bir gün beklentisinin olmamasının stok kaygısına yol açmadığını vurgular (2004: 125).

Organik toplumlarda zaman kavramının olmayışı, geleceğe ait kaygıların da oluşmadığını düşündürmektedir. Bu toplumlar gelecek kavramına sahip değillerse, herhangi bir şeye hükmetme arzusuna nasıl sahip olabilirler? Biriktirme, kazanma, sahiplenme gibi değerlerin olmadığı bir toplumda insan doğaya hükmetmeyi nasıl düşünebilir? Bu nedenle, zaman kavramının olmayışı, organik toplumun dünyaya ve doğaya bakışında önemli rol oynayan anahtar bir kavram olarak gözükmektedir. Ve yine bu kavramın olmayışı, tahakküm gibi bir değer insanın doğasında ezelden beri var olmadığının da bir işareti sayılabilir.

2.2.3. Mülkiyet, Hiyerarşi ve İktidar

Organik toplumlarda statü farkı yok denecek kadar azdır (ÖZCAN, 1998: 157). Eşitlikçi olan bu toplumlarda oldukça düşük oranda yaş ve cinsiyete dayalı statü farkları vardır (KOTTAK, 2001: 275). Bu toplumlarda sosyo-kültürel rol farklılıkları ise ağırlıklı olarak gençler ve yetişkinler arasında bulunmaktadır. Örneğin, Doğu Afrika Kikuyu kabilesi gençlerinin, yetişkinler için son derece önemli gizli derneklere katılmalarına izin verilmemektedir (WELLS, 1994: 53-54). Sadece sosyo-kültürel rollerden kaynaklanan bu farklılıklar yine de organik toplumların doğasında var olan eşitlikçiliği zedelememiştir. Eşitlikçi yaşam tarzı, bu toplumlarda iş bölümü ve uzmanlaşma yerine "işbirliğini" ortaya çıkarmıştır.

Organik toplumların işbirliğine dayanan yaşam biçiminde, saygın bir birey kendi görevlerini yerine getirmek zorundadır. Bu göreve uyması, ona bir güdüyle, sezgisel bir tepkiyle ya da gizemli bir grup duygusuyla sağlanmakta; yalnızca tüm ayrıntılarıyla geliştirilmiş bir sistemin işleyişinin sonucu olmaktadır. Bu sistem içinde her edim önemli olup, geciktirilmeden yerine getirilmesi gerekmektedir⁴ (MALINOWSKI, 1998: 33).

4 Örneğin, Yeni Gine'nin kuzey doğusundaki bir Malezya topluluğu lagünlerle çevrili mercan adalarında büyük ölçüde balıkçılıkla uğraşırlar. Bu topluluklarda her kayığın bir sahibi vardır ve aynı klana ait tüm insanlar, bir yandan birbirlerine, öte yandan köyün diğer sakinlerine karşılıklı görevle bağlıdırlar. Tüm topluluk balığa çıkacağında, kayık sahibi kayığı vermekten kaçınmaz. Bu insanlara eşlik etmesi ya da kendi yerine birini göndermesi gerekir. Balıkçıların da kayık sahibine karşı görevleri vardır. Yani her insanın kendi yeri ve görevi vardır. Her insan kendi

Aileler sınırlı sayıda kişilerin yararlanmasına elverişli olan kaynakları ellerinde tutmak için gruptan ayrılmakta, ardından işbirliği içinde çalışmak ve törenler düzenlemek için bir araya gelmektedirler. Bu, aynı zamanda çevresel çeşitliliğin de bir yansımasıdır (KOTTAK, 2001: 268). Böyle bir yaşam biçiminde ise “sahip olma” ile ilgili şeyler genelde “birlikte yaşama” ve “saygı duyulan şey” için kullanılmaktadır (BOOKCHIN, 1994: 128). “Kullanım” kavramı da bugünkünden oldukça farklıdır. Gereksinilen şeyler, çok az biçimde “zevk” unsuruna dayanır. İhtiyaç duyulan şeyleri ve hizmetleri ortaklaşa oluşturmaya yönelik çıkar gözetmeyen “gönüllük” esastır (BOOKCHIN, 1994: 135). “Sahip olmanın, “kullanımın” ve “ihtiyacın” farklı değerleri yansıtmayı, doğayı kendilerinden ayrı bir yere koymayan bu toplumların, doğadan yaşamak için yararlandıklarının bir göstergesidir. Aynı zamanda “sahip olma”, organik toplumlarda kişisel anlamda sahip olma anlamına gelmediğinden, bu toplulukların kaynakları toplumsal olarak sahiplendikleri anlaşılmaktadır.

Organik toplumlarda komünist denebilecek bir kaynak paylaşımı vardır. “Yararlanma hakkı”, bir toplulukta bireyin yalnızca kullandıkları için kaynaklara sahip olma özgürlükleridir. Bunlar kullanıldıkları sürece kullanana ait olurlar (BOOKCHIN, 1994: 134). Eşitlikçi olan bu toplumlarda “yeniden paylaşım” olayı da yoktur. Bunun yerine “karşılıklılık” diye bilinen “değiş-tokuş” usulü yaygındır. Karşılıklılık, sadece iki birey arasında ekonomik değiş-tokuş için kullanılan bir terimdir ve taraflardan hiçbiri karşılık olarak neyi, ne zaman beklediğini kesinlikle belirtmez. Saklı bir geri ödeme beklentisi vardır ve ancak iki taraf arasındaki denge farkı ortalama çok aşmışsa, veren taraf olasılıkla yakınmalara ve dedikoduya başlayacaktır⁵ (HARRIS, 1995: 107). Çünkü, organik toplumlarda bitki ve hayvanlar bireylere ait değil herkesin eşitçe yararlanabileceği varlıklardır. Zaten besinin bütün topluluğun üyeleri tarafından ne şekilde paylaşılması gerektiği ilişkin toplumsal gelenekler de mevcuttur (PONTING, 2000: 49).

hizmetinin karşılığını ve balık avından kendi payına düşeni alır. Böylece, kayık sahibi ve onu kullananlar karşılıklı görev ve zorunlulukla birbirlerine bağlanırlarken, gerçek bir ekip oluştururlar (MALINOWSKI, 1998: 19).

⁵ Robert Denton’un ortaya koyduğuna göre, eşitlikçi toplumlarda maddi malların veya hizmetlerin kabul edilmesi karşılığında açıkça minnettar olunması da kabalıktır. Örneğin; Orta Malaya’nın Semai’leri arasında bir avcının arkadaşlarına eşit parçalar halinde dağıttığı et için hiç kimse asla minnettarlık göstermez. Teşekkür etmek ise büyük kabalıktır. Eğer bunlar yapılırsa bu verilmiş et parçasının büyüklüğünün hesaplandığı ya da avcının başarı ve cömertliğinden dolayı şaşkınlık geçirildiği anlamına gelir (HARRIS, 1995: 107-109).

Organik toplumlarda arazi ya da hayvan mülkiyetinin söz konusu olmaması, hırsızlık sorununu da ortadan kaldırmıştır. Bu toplumlar stratejik kaynaklara erişimden yoksun olduklarından, mevcut tek özel mülkiyetleri ok, süsler, tütün kesesi gibi kişisel eşyalardır (KOTTAK, 2001: 294). Sahlins, manevi bir nitelik olan “zenginliğin”, toplumdaki bireylerin istekleri ve memnuniyetleri arasındaki ilişkilerde olduğunu açıklar. Bu toplumlardaki bireylerin istekleri onları tatmin edecek yetenekleri ve yapabilecekleriyle orantılıdır ve bu onların davranışlarına da yansır. Örneğin, bireyler, kıtlık nedeniyle yiyecekleri biriktirmekten çok cömert, hatta savurgandırlar (DELANEY, 2004: 101).

Organik toplumlarda “ben/benim” kavramı yerine “biz/bizim” kavramı bulunmaktadır. Bireyler topluluk açısından zengin oldukları ölçüde, bireysellik açısından da eksik değildirlir. Bu aynı zamanda nesnelere küçümseyen büyük bir zenginlik anlamına gelmektedir (BOOKCHIN, 1994: 135). “Ben/benim” bilincinin olmaması, bireyin gruba mutlak olarak tabi oluşunun sonucu gibi görünmektedir. Bu da tekil olarak ilkel insanın toplumsal alışkanlıklar dışında davranması olanağının olmadığını ortaya koyar. Dolayısıyla, bireyler arasındaki farklılaşmalara dayanan iktidar olgusu, organik toplumun doğasına yabancıdır (ÖZCAN, 1998: 161). Bu nedenle bu toplumlarda “sahip olmanın” yerini “yararlanma hakkı” ve “kaynak paylaşımı” almaktadır.

Organik toplumlarda, toplumsal yapı gereği “iktidar” dan söz edilemeye de bunlara bilgi ve deneyimiyle liderlik eden şefler, liderler vardır. “Liderlik” kılavuzluk anlamına gelmekte; liderin “iktidarı” politik olmaktan çok, işlevsel olmaktadır. Baskıcı otorite yoktur, bu bireyler sadece bilgi ve deneyimleriyle saygı gören, rehber ve öğretmen gibidirlir. Komuta donanımı da bulunmamaktadır. Liderlerin sahip oldukları iktidar, genellikle av ve savaş koordinasyonlarıyla sınırlıdır ve iktidarlara geleneksel değil dönemseldir. Bu nedenle, otoriteden uzak ilişkiler organik toplumda yaygındır (BOOKCHIN, 1994: 133-140). Kottak da bu toplumlarda otoritenin belirsiz olduğunu, iktidar farklılaşması görülmediğini, takım önderlerinin ancak ismen önde olduklarını, sadece öğüt verdiklerini, karar alabileceklerini, ancak aldıkları kararı dayatabilecek araçlardan yoksun olduklarını belirtir (2001: 292). Leacock ve Lee de grup içi “her türlü otorite” iddiasının Kung toplumlari, Mbutiler, Hazalalar ve Naskapiler arasında öfkeye yol açtığını vurgular (ZERZAN, 2000: 30).

Organik toplumlarda sadece kabile yaşamının tüm evrelerini yöneten “sivil yasalar” vardır. Sivil yasalar buyurucu görevlerin tümünü oluşturur. Toplumun yapısına bağlı olarak, karşılık ilkesinin ve kamunun özel bir düzeneği bunları uygulanabilir kılar. Sivil yasa buyrukları belli bir esnekliğe sahiptir, uygulamaları da yine belirli bir özgürlüğü kapsar. Sadece görevlerini

yerine getirmeyenleri cezalandırılmakla kalmaz, bu görevleri belirten sınırların ötesinde gerçekleştirenleri de ödüllendirir (MALINOWSKI, 1998: 43-44).

İktidar, otorite ve hiyerarşiyle ilişkili olarak, “savaş” da organik toplumlarda özel teknolojik, demografik ve çevresel koşullar altında, grubun duruma uyarlanma stratejisinin bir parçasıdır. Bu toplumların büyük çoğunluğunda savaş, nüfus kontrolünün de etkili bir aracıdır. Maringler gibi bir çok ilkel gruplarda savaşa gitmek, şiddet eylemlerinin ödünü alma gereğiyle açıklanmaktadır (HARRIS,1995: 57-73). Langaney ve diğerleri de bu toplumdaki insan gruplarının aralarından birini yok etmeye yönelik olarak savaşmadıklarını, organize savaşların iz bırakacağını fakat bu topluluklarda böyle bir ize rastlanmadığını; ancak savaş niteliğinde olmayan “çekişmelerin” olduğunu belirtmektedir (2000:69). Açıktır ki organik toplumlarda mülkiyetin, hiyerarşi ve tahakkümün olmayışı, bu toplumlarda savaş ve çatışma nedenlerinin de farklı olmasına yol açmıştır.

2.3.Organik Toplumun Yok Oluşu

İnsanın doğa içinde diğer yabani türlerle dengeli biçimde yaşadığı organik yaşamdan sonra bu değerlerin alt üst olduğu yeni bir dönem başlamıştır. Bu yeni değerler, organik toplumların olduğu gibi tarım toplumlarının da doğa ve dünya algısını etkilemiştir. Öyle ki Coupe, organik toplumun yok oluşunun, insanın doğasının yok oluşu olarak görülebileceğini belirtir (2000: 74).

Tarıma geçiş yaşam tarzını ve uyarlanma biçimini eşi görülmemiş biçimde değiştirmiştir. Doğanın kontrolü, nüfusun yoğunlaşmasına yol açmıştır. Üretim arzusu bir kez ortaya çıktıktan sonra ve daha yetkin biçimde uygulandıkça daha baskın ve uyarlayıcı olmaya başlamıştır. Tarım kültürü, yüksek boyutlara ulaşan işbölümünü ve toplumsal hiyerarşinin maddi temellerini kurmuş; rahipler, krallar, ağır çalışma koşulları, eşitsizlik ve savaş, tarımın doğrudan özgül sonuçları olmuştur. Tarım toplumlarında sayının icadı ise mülkiyetin ortaya çıkışını, bu da doğayı egemen olunacak bir varlık olarak görme tutkusunu körüklemiştir (ZERZAN, 2000: 20-24). Bu dönemde, kültüre yön veren şey, doğayı yeniden düzenleyip ikinci plana itmek eğilimi olmuştur. Üstelik boyunduruk altına alınan sadece dışsal doğa olmamıştır. Organik toplumun yüz yüze ilişkilere dayalı niteliği tahakküme hiç bir şekilde izin vermezken, tarım kültürü tahakkümü genişletip meşrulaştırmıştır (ZERZAN, 2000: 112).

Değişen; yerini iktidara, otoriteye, hiyerarşiye, tahakküme ve iş bölümüne bırakan bu değerler, toplumsal yapıda büyük değişimler yaratmıştır. Mülkiyetin ortaya çıkması, bireysel sahiplenmeleri, hiyerarşi ve tahakkümün

varlığı eşitliğin bozulmasını sağlayarak, doğa ve dünya algısını değiştirmiştir. Organik toplumlarda yer alan değerler, insanı doğa bütünlüğünün içine sokarken, yeni değerler insanın yüzünü doğadan çevirmeye yetmiştir. Yani toplumsal değişme sonucu ortaya çıkan toplumsal sorunlar doğaya ait duyguların, düşüncelerin ve tutumların değişiminin kaynağı olmuştur. Bu dönemden itibaren doğadan uzaklaşma, toplumsal sorunlarla koşturarak artmıştır.

Bookchin, doğaya bağımlılık için ortak yaşam, komünal bağımlılık ve işbirliği gerektiğini belirtir. Ancak organik toplumun yok oluşuyla birlikte doğaya bağımlılığı sağlayacak değerler de yok olmuştur. Yeni toplumsal yaşam yeni değerleri, yeni değerler de yeni duyguları beraberinde getirmiştir. İnsanların yaşam kaynaklarını eşitçe paylaşamaması, mülkiyetin ortaya çıkışı, “bizim” yerine “benim” kavramının öne çıkışı, toplumsal sahipliğin yerini bireysel sahipliğin alması, insanların doğaya hükmetme ve sahiplenme duygularını körüklemiştir. Otoritenin, iş bölümünün, uzmanlaşmanın ortaya çıkışı, insanlar arasındaki birliği ve yakınlığı bozmuş, bu da insanla doğa arasındaki ilişkiyi etkilemiştir. Eşitliğin bozulması ile farklılığın, hiyerarşinin, tahakkümün, ben ve öteki kavramlarının ortaya çıkışı, insanın kendi türünden olanla eşitliğini bozmuş, bu da insanın kendini diğer canlılardan farklı görmesini sağlamıştır. Böylece, ekolojik sorunların temelini oluşturan “insan-doğa karşıtlığı” da başlamıştır.

3. EKOLOJİK TOPLUM

3.1. Ekolojik Düşünce

Günümüzde ekolojik sorunların “ne olduğu” konusunda farklı yaklaşımlar olduğu söylenebilir. Bu yaklaşımların, “indirgemeci ve bütüncü bakış”⁶ gibi iki temel niteliğe göre ayrıştıkları görülür. İndirgemeci yaklaşıma göre doğadaki belli başlı tahribatlar, toprak, hava ve suyun kirlenmesi, biyoçeşitliliğin yok olması, hızlı kentleşmenin yarattığı sorunlar, sera etkisi gibi

6 İndirgemecilik, bir sistemi tek tek öğelerine bakarak açıklamaya çalışmaktır. Buna göre indirgemeci bakış, olayları ya da olguları basite indirgeyerek, onların bir ya da birkaç niteliğini ön plana çıkararak ve buna göre irdeleyerek ele alan yaklaşım olarak değerlendirilebilir. Bütüncü bakış (holizm) ise sistemin tek tek öğelerinden çok, öğeler arasındaki ilişkiler, sistemin işlevi ve süreçler üzerinde durur. Bu bağlamda, olayları ve olguları öngörülebilir bütün boyutlarıyla ele alıp, açıklamaya çalışan bir yaklaşımı ifade eder.

lojik sorunlar, ekolojik birer sorundur⁷. Bütüncü yaklaşıma göre ise ekolojik sorunlar, yukarıdaki gibi sadece doğada meydana gelen kirlenme ve bozulmalarla sınırlı olmayıp, aynı zamanda toplumsal yapıdaki bozulmaları ve bu bozulmaların doğaya yansımalarını da kapsar.

İndirgemeci yaklaşıma göre ekolojik sorunların başlıca nedeni, insanların bilinçsiz üretim ve tüketim faaliyetlerinde bulunmaları iken, bütüncü yaklaşıma göre üretim ve tüketim faaliyetlerinin yanı sıra toplumsal ve bireysel eşitsizlikler, hiyerarşi ve tahakküm ilişkileri, kültürel ve yönetsel yapılar, başlıca etmenler olarak görülmektedir. Nitekim Bookchin de ekolojik sorunlara indirgemeci ve bütüncü bakışla ilgili olarak şöyle der: “Mevcut ekolojik bunalımın kökenini bulacaksak, tek başına teknik, demografi, büyüme ve marazi bolluğa bakmak yerine, ... hiyerarşi ve tahakkümü doğuran insan toplumunun derinlerinde yatan kurumsal, ahlaki ve tinsel değişimlere çevirmemiz gerekir” (1996a: 44-45).

Ekolojik sorunlara indirgemeci ya da bütüncü bakış, bu sorun karşısında oluşan yaklaşımların niteliğini belirler. İndirgemeci bakışı benimseyen yaklaşımlar genellikle “çevre korumacılık” olarak adlandırılırken, bütüncü bakışı benimseyenler de “ekolojik düşünce” olarak adlandırılmaktadır.

Ekolojik düşünce, günümüzde “yeni toplumsal hareketler” içinde özel bir öneme sahiptir. Söz konusu yaklaşım, bir yandan kurumsal nitelikli bir siyasallaşma sağlamış, bir yandan da diğer yeni toplumsal hareketler için çekim ve ağırlık merkezi olmuştur. Ekolojik düşünce, doğanın korunması gibi “tek konu” etrafında gelişen bir düşünce akımı olarak değil, doğa ekseninde tarihin yeniden okunması olarak değerlendirilmektedir (ÖNDER, 2001: 1). Ekoloji konusunda giderek artan kamuoyunun varlığı ve bu nedenle ekolojik düşüncenin yeni toplumsal hareketler içinde önemli bir yeri olmasında bu bakış açısının etkisi büyüktür. Denilebilir ki ekolojik düşünce, “çevreye” yönelik “moda” nitelikli ilginin ötesinde, doğayı toplumsallaştıran, siyasallaştıran, dolayısıyla onu tarihselleştiren niteliği nedeniyle dikkati çekmektedir. Nitekim Bramwell’in, ekolojinin günümüzde sosyalizm ya da muhafazakarlık gibi “siyasal” bir kategori olduğunu vurgulaması da bu bağlamda değerlendirilebilir (1989: 39).

Yukarıdaki niteliği nedeniyle, ekolojik düşüncedeki söylemlerin, çevre korumacı politikadakinden farklı olması doğal karşılanmalıdır. Diğer deyişle ekolojik düşüncenin ekolojik sorunları çözümleme konusundaki yaklaşımı, salt

7 Doğadaki bu tür klasik kirlenme ve tahribatlar, genellikle ekolojik sorun olarak değil, çevre sorunu olarak değerlendirilmektedir. Ayrıntılı bilgi için bkz. (MUTLU, 2001: 45-60).

uygulamaya dönük politika önerileri biçiminde okunamaz. Çevre korumacılıktan ayrılan bu yaklaşıma göre her sorun, çok boyutlu olarak ele alınmak durumundadır. Buna göre, ekolojik sorunların toplumsal, siyasal ve ekonomik boyutları, tarihsel bir yaklaşımla irdelenmedikçe gerçekçi ve nihai çözüme ulaşılamaz.

Ekolojik düşüncede bütüncü yaklaşımın gereği olarak, modern bilim, akılcılık, aydınlanma, sanayileşme ve modernite gibi günümüz uygarlığının dinamiklerine eleştirel yaklaşılr. Bundan dolayıdır ki ekolojik düşünce genellikle “modernite karşıtı kültürel geleneğin bir parçası” olarak değerlendirilir (PEPPER, 1984: 187). Doğaldır ki, ekolojik düşüncenin “modernite karşıtı” eğilimi, önerilen politika öngörülerinin de niteliğini belirler. Ancak, bu politikaların uygarlığın topyekün reddini savunduğunu söylemek zordur. Bazı ekolojik akımlarda⁸ insanla doğadaki her hangi bir canlının eşit olduğu ve buradan hareketle, insan medeniyetinin bir eşitsizlik kaynağı oluşturduğu savunulmakla birlikte, bu tam olarak bir medeniyet reddi anlamına gelmemektedir. Üstelik, bazı ekolojik akımlarda⁹ da ekolojik sorunların kaynağında hiyerarşi ve tahakkümün yattığı ve egemen sistemin, yoğun biçimde hiyerarşi ve tahakküm ürettiği ileri sürülerek, yapılması gerekenin, uygarlığı topyekün reddetmek değil, onu hiyerarşi ve tahakkümden arındırmak olduğu savunulur. Dolayısıyla, her ne kadar bir modernite eleştirisi varsa da bu, uygarlığın reddini değil, olsa olsa onun “doğayla uyumlu” hale getirilmesini amaçlamaktadır.

Yukarıdaki bağlamda en çok eleştirilen konulardan birisi modern toplum yapısıdır. Üretim ve tüketim biçimiyle, örgütlenişi ve işleyişiyle modern toplum, ekolojik bunalımın artışıında önemli paya sahiptir. Bu nedenle alternatif bir toplum biçimi önerilir.

3.2. Ekolojik Düşüncenin Toplum Tasarımı: Ekolojik Toplum

Bookchin, bir “...toplum ne kadar ‘yeşil’e bürünürse bürünsün, ‘ekolojik bir bakış açısının gerekliliği üzerinde ne kadar çene yorarsa yorsun, toplumun yaşama biçimi derinlikli yapısal dönüşümler olmaksızın değiştirilemez” der ve devam eder: “Bu yapısal dönüşümlerden anladığımız, rekabet yerine yardımlaşmanın, kar gütmenin yerine paylaşımcı ve karşılıklı mutabakata

8 Derin Ekoloji akımı böyle bir görüşü savunan tipik bir ekoloji akımıdır. Derin Ekoloji hakkında ayrıntılı bilgi için bkz. (TAMKOÇ, 1994: 93-106).

9 Özellikle Toplumsal Ekolojide bu görüş, merkezi öneme sahiptir. Bkz. (BOOKCHIN, 1994; 1996a; 1996b).

dayalı ilişkilerin geliştirilmesidir.” Bu ifadelerin, ekolojik bir toplumu ima ettiği söylenebilir (1999a: 11-12).

Ekolojik düşüncede egemen olan görüşe göre bugün karşı karşıya olduğumuz ekolojik sorunların başta gelen nedenleri ne biyolojiktir, ne de tek tek bireylerin tercihlerinin bir sonucudur. Sorunu teknolojik gelişmede ya da üretim biçimlerinde aramak da yanıltıcıdır. Sorunun kökenini bulabilmek için toplumsal şartları incelemek gerekmektedir. Egemen toplumsal ilişkiler sorgulanmadan, geri dönüşüme önem vermek, çevreye zararsız ürünler satın almak, siyasal ve bilimsel çevrelere çevre konusunda ricalarda bulunmak gibi çevre korumacı politikalarla sonuca ulaşılamayacağı açıktır. (FOSTER, 2002: 12; BOOKCHIN, 1996a: 41). Bu nedenle, ekolojik düşüncede doğa ile toplum arasında ilişki kurmak ve tarihsel baskıcı ilişkileri küresel ölçekte dönüştürmek öngörülür.

Egemen toplum yapısının eleştirisinden hareketle, ekolojik düşüncede “ekolojik bir toplum” biçimi öngörülür. Genel hatlarıyla ekolojik toplum, ekolojik bilgelik, sosyal sorumluluk, taban demokrasisi/doğrudan demokrasi, şiddete karşı olma, ademi merkezîyetçilik ve ataerkilliğin reddi gibi nitelikler taşır (SPRETNAK, 1994: 83). Bookchin’in “eko-cemaat”inin nitelikleri, ekolojik toplumun temel nitelikleri konusunda açıklayıcıdır: “... ‘Eko-cemaat’ sözcüğü ... doğrudan halk yönetimine, atıkların kırsal kesime verimli yollardan geri döndürülüşüne, yerel kaynakların maksimum kullanımına olanak sağlayan ademi merkezi bir cemaati anlatmalıdır; ve bunun yanında, kültürel çeşitlilikle psikolojik biricikliği destekleyecek kadar geniş anlamalı olmalıdır. ... (Eko) cemaat ... kendi başına özgürlükçü kurumlar, insan ölçekli yapılar ve bireyi endüstriyel, el emeğine dayalı ve bahçecilikle ilgili çalışmaya sevk eden çeşitli üretken görevlerin toplamıdır...(1996a: 109)”.

Ekolojik toplum kurgulanırken, egemen sistemin temel kurumlara alternatifler üretilir. Bu bağlamda ulaştığımız uygarlık bir “kazanım” olarak değerlendirilmekle birlikte, onun temel kurumlarının işleyişi/niteliği eleştirilir. Örneğin; ekolojik sorunlarla iktisadi sistem arasındaki kuvvetli ve reddedilemez ilişki nedeniyle, ekolojik toplum, egemen kalkınma modelleri reddedilir, ancak, kalkınmaya yeni tanımlamalar getirilir. Yeni kalkınma tanımının temel niteliklerini ise halkların ve toplumların nicelikleri yerine, kültürler ve yurttaşların niteliklerine vurgu yapmak oluşturur (CHODORKOFF, 2002: 113).

Ekolojik düşünce, tarihsel boyutu olan felsefi bir yaklaşımdır. Antikçağdan beri, bugün ekolojik düşüncede savunulanlara yakın düşünceler öne sürüldüğü görülmektedir. Nitekim, ekolojik görüşün organik toplumlara ilgi duymasının en önemli nedenlerinden birisinin organik görüş olduğu söylenebilir. Aydınlanma öncesi dönemde egemen olan “organik görüş” ile

ekolojik düşünce arasında kuvvetli bağlar vardır. Ekolojik düşünce, organik görüşün söz konusu özelliklerinin çoğunu kapsar, ancak, onu aşar.

Organik görüş, toplumu bir organizma gibi düşündür. Buna göre, insanlar doğanın efendileri olarak değil, sadece bir parçası olarak değerlendirilir. Dolayısıyla, bireyler, yaş ve gruplar arasında ve insanlık ile doğal dünya arasında farklılıklar, hiyerarşi kaynağı olarak değil, “çeşitliliğin birliği” olarak görülür. Canlıların birbirine bağımlı olduğuna inanılır ve bu nedenle birlik, dayanışma, karşılıklı bağımlılık ve bakım savunulur. Organik görüşün belirleyici niteliklerinden birisi, insanların, maddi ve manevi olayların karşılıklı dayanışmasıyla tasavvur edilmesi ve bireyin, topluluğun ihtiyaçlarıyla birlikte düşünülmesidir. Bu görüşün tarihi, özellikle Eski Yunan uygarlığıyla başlar ve Aydınlanma’ya kadar sürer. (GÖRMEZ, 2003: 29, 72).

Ekolojik toplum öngörüsü, mevcut olanın dışında ve şimdiye kadar üretilmemiş bir siyasal ve kültürel değer yaratma hedefine/içeriğine sahip değildir. Gorz’un da belirttiği gibi ekolojik toplum tasarımının temel kaygısı “hayatı ‘değiştirmek, kaybedilmiş özerklik ve toplumsal şenlik alanlarını yeniden kazanmaya çalışarak hayatı sistemden ve bu sistemin yöneticilerinden kurtarmaktı(r)” (1995: 114). Diğer bir ifadeyle, ekolojik düşüncenin toplum tasarımı, geçmişte insan-insan ve insan-doğa uyumunu mümkün kılan bir toplum biçimi olduğundan hareket ederek, günümüzde de bu tür bir toplumun erdemlerinin yeniden canlandırılabilceği varsayımına dayanır.

3.2.1. Ekolojik Toplumun Temel Nitelikleri

Ekolojik düşünce içinde değişik eğilimleri olan pek çok akım ya da hareket görmek olanaklıdır. Bundan dolayı ekolojik düşüncenin herkesçe kabul edilen, ortak bir düşüncesi olduğu söylemek zordur. Buna karşılık söz konusu akım ve hareketler için ortak olabilecek bazı temel görüşlerden söz edilebilir.

Ekolojik toplum tasarımıyla ilgili ortak görüşlerin başında, “egemen sistemin, ekonomik, toplumsal ve siyasal yaşam biçimiyle ekolojik sorunlara sebep olduğu” varsayımı gelir. Egemen sistem bu şekilde işlediği sürece ekolojik bir toplum kurulamayacaktır (GÖRMEZ, 2003: 100). Çünkü bu ilişkiler, doğal olarak doğanın sömürsünü ortaya çıkarmaktadır.

Ortak görüşlerden bir diğeri örgütlenme ve yönetim biçimiyle ilgilidir. Ekolojik toplum tasarımı ademi merkezi bir örgütlenmeye dayanır. Böyle bir örgütlenmeyle amaçlanan, siyasal gücün yerelleştirilmesi, iktidar unsurlarının parçalara ayrılması, dolayısıyla merkezîyetçiliğin kırılmasıdır. Ademi merkezi yapılar, özgürlükçü kurumları yaratmak için de yaşamsal niteliklidir. İnsanlar arasındaki hiyerarşi ve tahakkümün, aynı zamanda ekolojik sorunların temel kaynağını oluşturduğundan hareketle, özgürlüğe ve özgürlükçü kurumlara

büyük önem verilir. Bunun için de temsili, anonim ve mekanik ilişkiler çerçevesinde değil, doğrudan, yüz yüze ilişkiler çerçevesinde yapılanmış bir toplum tasarlanır. Katılıma, ilgiye ve etkinliğe dayanan bir yurttaşlık duygusu canlandırılmak istenir. Dolayısıyla cinsel, etnik ve hiyerarşik önyargılardan kurtulmuş bir doğrudan demokrasi yaratmak amaçlanır. Doğrudan demokrasi ve etkin yurttaş sayesinde, tüm olgun bireylerin, toplumsal meseleleri, tıpkı kendi özel meselelerini yönetmeleri gibi doğrudan yönetmeleri sağlanarak, özgürlükçü kurumların oluşturulabileceği öngörülür¹⁰ (BOOKCHIN, 1994: 478-479).

Ekolojik toplumda, bugünkü sistemdeki tersine, kitle üretiminin durdurulması öngörülür. Yerel bir ekonomik yapının esas olduğu bu toplumda, ekonomi, yerel yönetimlerin eline geçecek ve özyönetime uygun olarak, yurttaşlar tarafından yönetilecektir. Yerel yönetimin eline geçmesiyle ekonomi, kamusal alanın bir parçası haline gelecek ve bireyler, ihtiyaç duydukları ürünlere, çalışma kapasitelerinden bağımsız olarak ulaşabileceklerdir (BOOKCHIN, 1999b: 330-332).

Ekolojik toplumda mevcut teknoloji, hantal, gayri insani ve kirlenici olarak nitelendiğinden, “insan yüzlü” ve “küçük ölçekli” teknoloji savunulur. Bu bağlamda, nükleer teknolojiye ve insani olmayan teknolojilere, teknolojinin insanı yabancılaştırmasına ve kirlilik yaratmasına karşı çıkılır (GÖRMEZ, 2003: 100). Ayrıca, emekten tasarruf etmeye yarayan teknolojilerin geliştirilmesine büyük önem verilir. Böylece, insanların gereksiz çalışmadan kurtulacakları ve zamanı, kendilerini bireyler ve yurttaşlar olarak yetiştirmekte kullanabilecekleri varsayılır (BOOKCHIN, 1999a: 194).

Ekolojik toplumun bütün niteliklerini ifade etmek imkanı yoktur. Ancak, onun egemen toplumsal paradigmaya karşı temel niteliklerini göstermek açıklayıcı olacaktır:

10 Doğrudan demokrasi, etkin yurttaş ve özgürlükçü kurumlar konusunda ekolojik görüşte sıklıkla Eski Yunan’a başvurulur. Bu konuda özellikle Toplumsal Ekoloji akımı dikkati çeker. Ayrıntılı bilgi için bkz. (BOOKCHIN, 1994; 1996a; 1996b).

İlkel toplumların yukarıdaki niteliklerinden dolayı “organik” olarak nitelenmesi, ekolojik toplum biçimini belirlemek bakımından önemlidir. Gerçekten de organik toplumun maddi yaşam araçlarını herkes için garanti etmesi; mülk sahipliğinden çok kullanım hakkına bağlılık; komuta ve itaat ahlakından farklı olarak, ihtiyaçların dayanışma ve işbirliğiyle giderilmesi gibi ilke ve değerler, geleceğin ekolojik toplumunda yer alması gereken önemli nitelikler olarak değerlendirilmektedir (BOOKCHIN, 1994: 24).

Bookchin, ekolojik sorunları toplumdaki hiyerarşi ve tahakküm ilişkilerine¹¹ dayandırırken, bu niteliklerin, toplumsal dinamiğin bir özü olarak, sistemli ve işlevsel olmaması nedeniyle organik toplumlara atıfta bulunur. Bu bakımdan, erken neolitik köy toplumunun çöküşünü, insanlığın gelişiminde kesin bir dönüm noktası olarak görür (1994: 149). Gerçekten de günümüzde, diğer unsurlar saklı kalmak üzere sadece ekonomik sistemin incelenmesi bile mevcut hiyerarşi ve tahakkümün boyutlarını ortaya koymaya yeterlidir: Artık reddedilemeyecek bir ekolojik sorun olarak kabul edilen “yoksulluk”, iktisadi sistemin “yarışmacı-baskıcı-sömürücü” niteliğinin tipik bir sonucudur. Bu noktada, ekolojik düşüncede, organik toplumlarda var olan, ancak, bir sistem ve yaşam tarzı olmanın ötesinde, doğayla uyumlu yaşayabilmenin bir koşulu gibi görülen “yoksulluk”¹² olgusunun niteliğine dikkat çekilmektedir.

Ekolojik toplum tasarımı, insanları gereksiz iş yükünden kurtaracak bilgi ve teknoloji üretmeye önem verilmesi de organik toplumların iş ve teknoloji anlayışı ile yakından ilgilidir. Özellikle tarım devriminin hemen sonrasında artı ürünün sağladığı boş zamanla ve öteki olanaklarla, topluluğun yaşamına, geçim etkinlikleri dışında başka etkinlikler de girmiştir. Bu etkinlikler, sohbetler, eğlenceler, törenler ve “sanat”tır. Bunlar, topluluk insanların düş, duyu ve düşünce dünyalarını zenginleştirmiştir. İnsanlar, doğayla ve hayvanlarla ilişkileri üzerine, kendi yaşamları üzerine ve yaşam

11 Buradaki hiyerarşi ve tahakküm, sadece bir “toplumsal durum” olarak değerlendirilmemelidir. Bookchin’in de belirttiği gibi hiyerarşi ve tahakküm “... aynı zamanda bir bilinç durumu, kişisel ve toplumsal yaşantının her düzeyindeki olgulara yönelik bir duyarlıktır” (1994: 82).

12 Genellikle ilkel toplumların bir yoksulluk toplumu olduğu kabul edilmektedir. Ancak, söz konusu yoksulluk, günümüzdekinden niteliksel olarak farklı görünmektedir. Şenel’in (1991: 88) aktardığına göre, tarihsel ilkel avcı topluluklar, mutlak yoksulluklarına karşın, bolluk ekonomisi içindeydiler. Buna göre, bu toplulukların gereksinimlerini sınırlamaları ve eşit paylaşma gelenekleri nedeniyle aralarında zengin-yoksul farklılaşması (hiyerarşik bir farklılaşma) bulunmadığından, aslında yoksulluktan değil, olsa olsa “yoksulluk”tan söz edilebilir. Bu bağlamda yoksulluk, uygarlığın bir kavramı olarak değerlendirilebilir.

sonrası üzerine düşünmeye başlamışlardır (ŞENEL, 1991: 98). Günümüzün yoğun, hiyerarşik ve yıpratıcı iş temposunda, bireylerin düş ve düşüncelerinin, “geçim derdi” ya da “zengin yaşam” dışındaki sorunlara kapalı olduğu söylenebilir. Dolayısıyla, mevcut bilgi ve teknoloji gelişiminin, “yaratıcı düşünce ve boş zaman” üretimi sağlamak şöyle dursun, bunları körelttiği ileri sürülmektedir. Bundan dolayı, yeni bir uygulama olarak değil, ancak, bir anlayış olarak ilkel toplumlardaki “boş zaman” kavramının canlandırılması öngörülmüştür.

Egemen sistemin hiyerarşik ve tahakküm üretici oluşunda, kişisel ve sınıfsal farklılaşmalar yaratılması önemli rol oynamaktadır. Bu bağlamda, ekolojik toplumda sınıfsal farklılıkların reddine dayalı eşitlikçi toplum anlayışı da organik toplumdaki eşitlikçi anlayışları anımsatır. Organik toplumlardaki eşitlikçi, işbölümü ve dayanışmaya dayalı toplum yapısının, “veri bir yapı” olarak değil, ancak anlayış olarak esin kaynağı oluşturduğu unutulmamalıdır.

Organik toplumlarda bilinçli bir özgürlük düşüncesi olmamasına karşın, bugünkü anlamda özgürlüğün işlevselliğine sahip toplumsal davranış biçimleri bulunmaktadır. Karşılıklı beklentiler olmadan serbestçe sunulan bağlılıklarda, mübadele kurallarını bilmeyen bölüşüm sistemlerinde ve tahakkümden yoksun kişiler arası ilişkiler, ekolojik toplumun özgürlük yaklaşımın esin kaynağını oluşturmaktadır (BOOKCHIN, 1994: 56-57). Ekolojik toplumun bu yaklaşımında etkili olan şey, organik toplumların “toplumsal ekoloji sistemleri” olarak yaşamaları ve böylelikle, bir yasal zorunluluklar sisteminden çok, kişiliğe saygı duygusunu izlemiş olmalarıdır (BOOKCHIN, 1994: 459). Ekolojik düşünceye göre böyle bir anlayış, zaten özgürlük düşüncesinin temelini oluşturmaktadır.

Şüphesiz ki ekolojik toplum ve organik toplum arasındaki benzerlikler, yukarıda değinilen noktalarla sınırlı değildir. Bu konuda daha başka ilke ve değerler¹³ olmakla birlikte, çalışmanın konusu bakımından bunlarla yeterli görülmektedir.

4.1.1. Benzerlikler Üzerine Farklı Yorumlar

Organik toplumlar, ekolojik toplumlarda temel bazı davranış kalıpları geliştirmek konusunda ilham kaynağı¹⁴ olsa da bunların, aynı zamanda ilkel

¹³ Bu konuda daha fazla bilgi için bkz. (MUTLU, 2001).

¹⁴ Ekolojik görüş içinde bazen doğrudan organik toplumlara dönmeyi amaçlar görünen görüşlere rastlanabilmektedir. Örneğin; Bahro, sık sık “taş devri ekonomisi”nden bahseder. Ancak, bununla kastedilen, üretim, teknoloji vs. gibi olguların uç noktası olan “toplayıcılığa” dönmek değildir. Üretim yapılacaktır ama üretim, toplumun onsuz olamayacağı bir koşul olmaktan çıkarılacaktır. Bu noktada, taş devri

yaşam şartlarından kaynaklanan önemli ve (bugüne göre) olumsuz nitelikler taşıdığı bir gerçektir. Modern uygarlığın kazanımları karşısında, organik toplumların söz konusu kısıtlayıcılıkları ve olumsuzlukları ön plana çıkmaktadır. Öte yandan modern uygarlığın yarattığı olumsuzlar/ekolojik sorunlar karşısında ise organik toplumlara bakış açısı, söz konusu olumsuzluklar ve kısıtlayıcılıklardan çok, doğayla uyumlu yaşam tarzlarına yönelmektedir.

Ekolojik toplum tasarımı organik toplumlara önem verilmesi, yukarıdaki bakış açılarına göre farklı biçimlerde yorumlanmaktadır. İnsanlığın yarattığı maddi uygarlığın evrim düşüncesine uygunluğundan hareketle ve bilimsel bilgiyi savunan çevrelere göre, ekolojik görüşün toplum tasarımı, uygarlığı, hem doğa, hem de insan düşmanı saymakta ve “Taş Devrine” geri dönmeyi amaçlamaktadır (MELLOR, 1993: 258). Bunlara göre, sanayi uygarlığı, yarattığı sorunu yine kendisi çözümlenecektir. Bunun için de sorun, bilim ve teknolojinin sorumluluğuna bırakılmalı ve bu tür gelişmelere sınır ve engel koyucu “akıl dışı” eğilimlerden uzak durulmalıdır (BİRİKİM, 1994: 12). 1992’deki Rio Zirvesi öncesinde hazırlanan ve ekolojik görüşün dolaylı olarak “akıl dışı” bir ideoloji olduğunun vurgulandığı Heidelberg Çağrısı¹⁵, bu görüşte olanların “manifestosu” niteliğindedir.

Öte yandan, ekolojik toplum ile organik toplum arasındaki benzerliklerin ekolojik görüş tarafından yorumlanması, yukarıdaki yorum kadar “keskin ve katı” niteliği sahip değildir. Ekolojik görüşte, organik toplumların dikkat çekilen özellikleri, günümüz uygarlığına eklemelenmesi gerekli özellikler olarak ele alınmaktadır. Bu bağlamda, organik toplumlar konusunda, tam anlamıyla bir “öykünme”den değil, ancak, “geçmiş deneyimlere başvuru”dan söz edilebilir. Ekolojik bir toplum için organik toplumların bütün özellikleriyle değil, ancak belli bazı özellikleriyle bir “model” olabileceğini vurgulayan çeşitli görüşler söz konusudur. Nitekim, Bookchin de organik toplumlardaki bazı nitelikleri kastederek, “... bunların, kuşkusuz insanlığın insan dışındaki dünyayla bütünleşmesini sağlamak amacıyla yeniden tasarımılanmış olarak, akılcılık,

ekonomisinin doğayı değiştirmeyen ve üretim biçimiyle dönüştürmeyen özelliğine atıfta bulunmaktadır. Bkz. (BAHRO, 1996: 146-147).

- 15 Heidelberg Çağrısı, aslında çevre korumacılığın, ekolojik düşünceye yönelttiği eleştirilerin de özünü oluşturmaktadır. Söz konusu çağrıda, ekolojik düşünce kastedilerek, “...21. yüzyılın şafağında, bilimsel ilerlemeye karşı çıkan ve ekonomik, sosyal gelişmeye zarar veren akıldışı bir ideoloji...” nitelendirilmesi yapılmaktadır. Ayrıca, ekolojik düşüncedeki organik toplum atıfları için de “...insanın ... geçmişe başvurma eğilimindeki hareketler tarafından çoğu kez idealize edilen bir doğal halin, muhtemelen asla varolmadığını doğruluyoruz” denmektedir. Ayrıntılı bilgi için bkz. (BİRİKİM, 1994: 35-38).

bilim ve büyük ölçüde modern dünyanın teknikleriyle bütünleşmesi gerektiğini düşünüyorum” demektedir (1994: 24).

Bookchin, organik toplumdaki “indirgenemez asgarilik¹⁶, eşitsizlerin eşitliği ve tamamlayıcılık etiği”nin, bugünkü özgürlük anlayışı için yaşamsal nitelikler içerdiğini vurguladıktan sonra bunların “dar ufuklu grup, boy ve kabile bağlarının ötesinde genişletilmesi” gerektiğini dile getirir. Yani, özgürlük için bazı değerler kabul edilmekle birlikte, bu değerlerin geçmişte gerçekleştiği “grup, boy, kabile” gibi toplum yapılarına dönmek düşüncesi reddedilmektedir. Benzer şekilde, Eski Yunan’ın “ihtiyaçlara ilişkin sınır ve denge kavramları” ile “Atina’nın doğrudan demokrasi kurumları”, “babamerkezlilik, kölelik, dışlayıcı yurttaşlık biçimleri” ve “savaş sanatına verilen değer”den kurtarılması koşuluyla yüceltilen değerlerdir (1994: 69).

Söz konusu yorum biçimleri, kendi iç tutarlıklarına sahip olmakla birlikte, ekolojik sorunlar konusunda mevcut bilim ve tekniğin etkili bir çözüm üretememiş olması ve bu sorunların maddi olduğu kadar, düşünsel koşulların da sonucu olduğunun anlaşılması, ekolojik görüşün yorumlarını daha çok dikkate almaya yönlendirmektedir. Öte yandan, ekolojik görüşün, “bilimci görüş”teki eğilimin tersine, keskin ve reddiyeci bir nitelik taşımaması, yani, tam olarak organik toplumlara dönmek değil, ama günümüz medeniyetinin temel bazı özelliklerini, organik toplumların özellikleriyle sentezleme düşüncesi ılımlı bir yaklaşım gibi görünmektedir. Bu bağlamda, “organik toplumlara dönme”, hem imkansızlığı, hem de rasyonel olmayışı nedeniyle ekolojik düşüncede üzerinde uzlaşma sağlanmış bir düşünce değildir. Nitekim, Bookchin’in de vurguladığı gibi “niteliksel olarak yeni olan bu alanda (günümüz medeniyetinde), adetlerin gücünü, hele hele uzun zaman önce olan gelenekleri temel alamayız ve almamalıyız (1994: 457). Artık içe dönük, uzun bir iç çatışma tarihiyle hırpalanmamış ve tahakküm töreleri ve uygulamalarıyla lekelenmemiş, büyük ölçüde türdeş bir halk grubu değiliz. Şimdi değerlerimiz ve uygulamalarımız, erken boyların, klanların ve kabilelerin ... özgürlüklerini korumak için hiç gerek duymadıkları bir bilinç ve düşünsel karmaşıklık düzeyi gerektiriyor.”

Yukarıdaki ifadeler, tüm benzerliklerine karşın ekolojik toplum ile organik toplum arasında “ciddi” farklılıkların olduğunu da ima eder.

16 “İndirgenemez asgarilik” ilkesi, hiç kimsenin yaşamak için zorunlu olan en asgari standardın altına düşmemesini sağlamayı ifade eder. Bu ilke, kişinin, topluluğa sağladığı üretim katkısına bakılmaksızın maddi yaşam araçlarının sağlanması, olanaklı olduğu noktada toplumun, çok küçüklerin sınırlı yeteneklerini ve yetişkinlere bağımlılıklarını olduğu gibi hastanın, özürünü ve yaşlıların zayıflıklarını ima eder.

4.2. Ekolojik Toplum-Organik Toplum Farklılığı

“Ekolojik toplum”, ekoloji düşüncesinin kendine özgü nitelikleri olan toplum tasarımı ifade eder. Söz konusu kavramın, “organik toplum” ya da ondan türemiş başka isimlerle (“yeni organik toplum”, “modern organik toplum” gibi) değil de kendi özgünlüğüyle ifade edilmesi, her iki toplum arasındaki farklılığın kavramsal düzeyde başlangıcı olarak değerlendirilebilir.

Şüphesiz ki, her iki toplum arasında düşünce ve eylem düzeyindeki farklılıklar, kavramsal düzeydeki farklılıklardan daha önemlidir. Düşünce ve eylem nitelikli farklılıkların “uygarlık düzeyiyle” ilgili olduğu açıktır. Bookchin’in deyişiyle, “basit zevk yakınlıkları, kültürel benzerlikler, duygusal uyumlar, cinsel tercihler ve düşünsel ilgiler temelinde ilişki kurduğumuzda, ilk insanlığın geleneksel biyolojik bilgeliğine göre çok daha zengin ekolojik ilerleme yarattığımız açıktır ...” (1994: 486). Dolayısıyla söz konusu farklılıkların irdelenmesi, ekolojik toplumun organik toplumun bir kopyası olmayıp, kendine özgü bir toplum tasarımı olduğunu ortaya koymak bakımından oldukça önemlidir. Bu farklılıkları, çeşitli kategorilerde belirtmek olanaklıdır.

4.2.1. Ekolojik Sorun Olgusu

İlkel çağlardan ortaçağın bitimine kadar olan dönemde, insanların doğa karşısındaki mücadelesinin doğal sonucu olarak, çeşitli tahribatlar yapıldığı ve kirlilik oluştuğu bilinmektedir. Avcı-toplayıcı kültürlerin büyük hayvan sürülerini uçurumlara sürüklemesi, tarım devrimiyle birlikte arazi açma ve bunun sonucu olarak, büyük ölçülerdeki ormansızlaşma, toprakta tuzlanma ve çölleşme, ortaçağda yeterli ve etkin kanalizasyon sistemlerinin olmaması ve bunun yol açtığı sorunlar, kirli su kaynakları ve kitlesel ölümlere yol açan bulaşıcı hastalıkların ortaya çıkması, bunlardan belli başlılarıdır¹⁷.

17 Bu konuda örnekler çoğaltılabilir: M.Ö. 6000 yıllarından –yerleşik toplumların doğuşundan sonraki yaklaşık bin yıldan itibaren, Mezopotamya’da ormansızlaşmadan kaynaklanan toprak erozyonu nedeniyle, pek çok köy terk edilmiştir. Benzer sorun, tarımın gelişmesi ve ilk yerleşik toplumların ortaya çıkmasından sonra Çin’de de görülmüştür. M.Ö. 2000 yıllarında Fas’tan Afganistan’a kadar olan ormanlardan en fazla yüzde onunun günümüze kadar gelebildiği tahmin edilmektedir. Yunanistan’da M.Ö. 650’den itibaren nüfusun artması ve yerleşimlerin yayılmasıyla büyük ölçekli yıkımlar başlamıştır. Amerika kıtalarında da örneğin; Meksika Körfezi’ndeki Teotihuacan kentinin ve Peru’nun sahil bölgesindeki ilk kent-devletlerinden bazılarının M.S. 1. yüzyıldaki yok oluşları da aşırı sulama ve tarımsal tabanın çöküşü nedeniyle. Tarımsal faaliyet ve

İlkel çağlardan itibaren organik toplumlar çevre üzerinde tahribatlar yaratmakla birlikte, ekolojik sorunlar neden bugün dile getirilmektedir? Burada, çevre sorunlarının insan ve diğer canlılar için tehlikeli hale gelmesinin, 17. yüzyılın sonuyla birlikte olduğu önemle vurgulanmalıdır. Bu tarihten sonra oluşan çevre sorunları, önceki tahribatlardan niteliksel olarak farklıdır. Daha önceden ciddi boyutları olan ormansızlaşma, erozyon ve çölleşme, pek çok canlı türünün yok olmasına yol açmışsa da bunlar, genellikle tek boyutlu bir nedene (tarım/yerleşiklik) bağlıdır. Ayrıca, söz konusu sorunlar, dünyanın başka yerindeki benzer sorunlarla ilişkili olmamıştır. Dolayısıyla, bu sorunlar küresel ölçekli “birikimli (kümülatif) bir etki” yaratmaktan uzaktırlar. Oysa ki, 17. yüzyıldan itibaren, özellikle Sanayi Devrimi’nden sonra doğa, sanayileşme ve teknolojik gelişme sonucu, çok yönlü tahribatla karşı karşıya kalmıştır. Sanayileşmenin etkileri, sadece doğal kaynakların ve toprağın hızla tüketilmesiyle sınırlı kalmamış, aynı zamanda atıkların suyu, havayı, toprağı kirletmesi sonucunu doğurmuştur. Öte yandan, bu sürecin insanların çalışma ve yaşam şartları üzerindeki olumsuz etkileri de cabasıdır. Kısaca, 17. yüzyıldan sonraki dönemdeki sorunlar, çok yönlü ve birikimli bir nitelik taşıdığından, bugünkü küresel nitelikli ekolojik sorunların doğmasına yol açmıştır.

Ekolojik sorunların doğadaki tahribat kadar, bir “bilinç durumunu” da yansıttığından hareketle, organik toplumlarla günümüz toplumları arasında “ekolojik sorun” kavrayışı konusunda derin bir farklılık olduğu söylenebilir. Organik toplumların doğada yaptıkları tahribatların, 17. yüzyıl sonrasına göre sınırlı, bölgesel ve dolayısıyla küresel nitelikli olmayışı, bu toplumlarla günümüz toplumları arasındaki bu kavrayış farkının temelini oluşturmaktadır. Diğer deyişle, organik toplumlarda doğadaki tahribatların yarattığı bir endişe bulunmakla birlikte, “ekolojik sorun kavrayışı” söz konusu değildir¹⁸.

Ekolojik sorun kavrayışının günümüz toplumlarına özgü oluşu, ekolojik toplum ile organik toplumların doğayı ve doğadaki/toplumdaki sorunları

yerleşim kökenli bu sorunların doğal ortamların azalması ve canlı türleri üzerinde etkili olduğunu belirtmeye gerek yoktur. Ayrıntılı bilgi için bkz. (PONTING, 2000: 31, 62-69, 142).

18 Ekolojik sorun kavrayışı, ekolojik sorunların küresel ölçekte etkileri olduğunun ve bütün yeryüzünü tehdit ettiğinin bilincinde olmayı ifade etmektedir. Günümüzde ekolojik sorun kavrayışının oluşmasında, bilimin ve teknolojik gelişmelerin çok önemli etkisi olduğu kabul edilmektedir. Bugünkü bilim ve teknolojiye sahip olmayan organik toplumların, doğal olarak ekolojik sorun kavrayışları olduğundan söz edilemez. İşte, organik toplumların, var olsa bile, bugünkü bilim ve teknolojinin olmaması nedeniyle hiçbir zaman bilemeyecek oldukları ekolojik sorun gerçeği, bu toplumlarla ekolojik toplumun bilinç durumu arasındaki farkı ortaya koyar.

algılama biçimi arasında niteliksel fark olduğunu ortaya koyar. Daha açık ifadeyle, organik toplumlarda, yok edilen bir orman, başka yerlerde av hayvanı bulmayı; çölleşen toprak da başka yerlerde tarım yapma düşüncelerini doğurur. Ekolojik toplumda ise bu sorunlar, dünyanın geleceğinin tehlikeye atılması olarak değerlendirilir. Dolayısıyla bu tür sorunlar karşısında ekolojik toplumlardaki bilinç düzeyinin, yerel ve toplumsal değil, küresel nitelikli ve hümanizmaya dayalı olduğu söylenebilir.

4.2.2. İlkel Çağlara Dönülemezlik Ya da Uygarlığın Evrimsel Niteliği

Ekolojik düşünce içindeki akımların, organik toplumlara dönüş konusunda farklı yaklaşımlara sahip olduğu bilinmektedir. Halihazırda öne çıkmış bazı akımlar, organik toplumlara sıcak bakmakla birlikte, tamamen bu tür toplum biçimine dönme düşüncesine karşıdır. Bunun temel gerekçeleri arasında, böyle bir dönüşün, “imkansızlığı” yer alır. Bu imkansızlık, söz konusu dönüşün insanın biyo-kültürel evrimine aykırı olduğunun düşünülmesinden dolayıdır¹⁹.

Bu akımlardan birisi olan Toplumsal Ekoloji, insanın doğanın içinden nasıl çıkıp geliştiğini göstermeye çalışırken, aynı zamanda toplumun geçirdiği farklılaşma ve gelişmeyi de gösterir. Buna göre, insanlık ve insani düşünme yeteneği, doğal evrim sürecinde ortaya çıkmıştır. İnsan ve insan bilinci giderek farklılaşan, karmaşıklaşan, özneliğe doğru yönelen bir evrimin sonucudur. Bu bağlamda insan, giderek kendisinin farkına varan, zamanla yeni özellikler kazanan bir doğanın, yaşadığı çevreyi seçme, değiştirme ve yeniden yapılandırma gücüne sahip olan, soru sormaksızın mevcut olanı yaşamak yerine, neyin olması gerektiğini soran primat bir canlı türü olarak görülmektedir (BOOKCHIN, 1999a: 51). Toplumsal Ekoloji'nin yaklaşımına göre mevcut uygarlık, bir takım olumsuzluklar taşımakla birlikte, insani gelişmeye uygun bir sürecin ürünüdür. Bu nedenle, günümüz uygarlığı, topyekün reddedilmek yerine, olumsuz niteliklerinden kurtararak geliştirilmelidir.

Toplumsal Ekolojinin yaklaşımından hareketle, ekolojik bir toplum için organik toplumun anlamı, “tamamen ona dönüş” değildir. Organik toplumlara tam olarak dönmenin imkansızlığı, pratik olarak böyle bir şeyin olamazlığından önce, bunun insanın evrimsel gelişimine aykırı olmasından kaynaklanır.

19 Ekolojik düşüncenin yukarıdaki görüşü, evrimin hiçbir zaman geriye doğru değil, ancak ileriye doğru işleyebileceğini söyleyen bilimsel düşünce ile ilgili görünmektedir.

İnsanlığın yarattığı uygarlık, bu gelişimi doğrulayan bir niteliğe sahiptir²⁰. Ekolojik toplum tasarımı, günümüz uygarlığının “yenilenme”ye ihtiyacı olduğu ve bunun için organik toplumlardan da yararlanılabileceği öngörülür²¹. Hatta ekolojik sorunların ortaya çıkışında katı bir neden-sonuç ilişkisiyle ele alınarak suçlanan Aydınlanma bile organik toplumlarda başat olan dinsel, mistik ya da büyüyle ilgili inanışlara karşı kazanılmış bir zafer olarak yüceltilir²².

Açıktır ki ekolojik düşüncede hiçbir şekilde ilkel yoksunluk durumuna özlem yoktur. Bunun yanı sıra, “endüstri öncesi ‘konforsuzluğa’” geri dönmek isteği de yoktur. Ekolojik toplum tasarımı, “doğaya uygar bir uyum” yoluyla sağlanacak gerçek bir gelişmeye hayat verebilecek eski bilgeliğin tekrar edinilmesini (PORRIT, 1989: 201) hedeflemektedir. Bu durum, bugünü geçmişe feda etmek değil, olsa olsa geçmişini bugüne eklemeye²³ olarak değerlendirilebilir.

4.2.3. Özgürlük ve Eşitlik Bilinci

Ekolojik toplumu, organik toplumdaki farklı kılan en önemli noktanın “eşitlik ve özgürlük bilinci” olduğu söylenebilir. Özellikle aydınlanma düşüncesiyle biçimlenen eşitlik ve özgürlük bilinci, ekolojik toplumun en yaşamsal ilkelerinden birisidir. Organik toplumlarda ise “durum” olarak eşitlik ve özgürlükten söz edilebilirken, bunların “bilinçli” bir düşüncenin eseri olmadığı anlaşılır. Dolayısıyla, bugünkü anlamda bir eşitlik ve özgürlük kavramından söz edilemez.

20 Bookchin’in bu konudaki ifadeleri oldukça açıktır: “Tartışmamın hiçbir noktasında yerli yaşam biçimlerine dönebileceğimizi ileri sürmedim. Tersine, dönebileceğimizi ya da dönmemiz gerektiğini ileri süren her inanca karşı çıktım. Gelecekte ekolojik bir topluma ulaşacak olsak, bu toplum uzun felsefe, bilim, teknoloji ve akılcılık ... tarihinin sonucu olarak elde ettiğimiz anlayışlar, bilgi ve verilerle zenginleşmek zorunda olacaktır” (1996a: 72-73).

21 Toplumsal Ekoloji yaklaşımında bu durum şöyle değerlendirilmektedir: “...(Organik toplumlardaki) Bütün bu ilkeler ve değerler, ... geleceğin ekolojik toplumunda önemli yer edinmesi gereken vasıflardır...Ayrıca bunların, kuşkusuz insanlığın insan dışındaki dünyayla bütünleşmesini sağlamak amacıyla yeniden tasarımılanmış olarak, akılcılık, bilim ve büyük ölçüde modern dünyanın teknikleriyle bütünleşmesi gerektiği...” düşünülmektedir (BOOKCHIN, 1994: 24).

22 Bkz. (BOOKCHIN, 1994: 24) ve (BOOKCHIN, 1999a: 165).

23 Bookchin, bu durumu “onların (organik toplumların) ekolojik duyarlılığını bizim hakim analitik duyarlılığımızla birleştirmek” olarak ifade eder. Bkz. (BOOKCHIN, 1994: 93).

Dorothy Lee'nin organik toplumlardaki bu durumla ilgili ifadeleri açıklayıcıdır: "Eşitlik uygulanacak bir ilke değil, kültürün kendisinin demokratik yapısının bir yan ürünü olarak, şeylerin doğasında vardır. Bu gibi toplumlarda, eşitlik kavramı yoktur. Genellikle karşılaştırmaya yönelik dilsel mekanizmalar yoktur" (BOOKCHIN, 1994: 128). Açıktır ki, organik toplumlarda, eşitlik ve özgürlük, karşıt kavramların (eşitsizlik ve özgürlüksüzlük) yokluğu nedeniyle kavramsal nitelikten yoksundur.

Organik toplumlarda eşitliğin "durum" olarak bulunması, bizim algıladığımız biçimde olguları "üstün", "aşağı" ya da "üst", "alt" terimlerine göre sınıflandıran hiyerarşik bir niteliğin ortaya çıkmasını engellemiştir (BOOKCHIN, 1996a: 64). Söz konusu durum, bir bilincin ürünü değil, fakat, toplumsal yaşam biçiminin doğal bir sonucu olarak ortaya çıkmaktadır. Ortak çalışmanın ortak paylaşma ilkesini doğurması, birey-grup-topluluk çıkar çekişmesinin olmaması, organik toplumlarda dayanışma duygusunu ve eylem birliğini artıran öğeler olmuştur. İşte bu ortak sorumluluk etiği, özdeşlik derecesine varan bir eşitlik ve türdeşlik anlayışının kaynağıdır (ŞENEL, 1991: 93-94). Buna göre eşitlik olgusu, organik toplumun varolabilme koşullarının doğal bir sonucu olarak ortaya çıkmaktadır. Bu durumda, söz konusu olgunun "soyut" ya da "düşünce" olarak ortaya çıkma koşullarından söz edilemez.

Eşitlik gibi özgürlük olgusu da organik toplumlarda "durum" olarak vardır. Bookchin'e göre "özgürlük" kavramı/düşüncesi organik toplumlarda mevcut gibi görünmemektedir. Yukarıda da vurgulandığı gibi bu sözcük, ilkel çağ toplulukları için anlamsızdır. Herhangi bir kurumsallaşmış tahakküm yapısı olmadığından, toplumsal yaşamlarında içkin olarak varolan bir durumu tanımlama olanakları yoktur. "Özgürlük" ve "tahakküm (özgürlüksüzlük)" arasında bir çatışma olmadığı için karşıtlık ve tanımdan yoksundurlar. Böylece, organik toplumlarda özgürlüğün de bilinçten yoksun, sadece bir "durum" olduğu tespit edilmektedir (1994: 242).

Öte yandan "durum" olarak da olsa organik toplumlarda özgürlük, doğal ve evrimsel gelişmeye koşut "toplumsal" kısıtlamalarla karşı karşıyadır. Doğal kısıtlamalar, daha çok ilkel toplulukların maddi yaşam koşullarıyla ilgilidir. Kıtık, büyük avları koordine etme ihtiyacı, mevsimlik ekim gereklilikleri ve savaş, bunların başlıcalarıdır. Bunların yanı sıra özellikle tarıma geçiş, yerleşikliğin başlaması ve de artı ürünün yaratılmasıyla "toplumsal" kısıtlamalar başlamıştır. Özgürlük ile tahakküm arasında bir ayrımın olmaması, organik toplumlarda yaşlılar, şamanlar, daha sonra patriyarklar, rahip birlikleri ve savaşçı şeflerinin tahakkümünü kolaylaştırmıştır (BOOKCHIN, 1994: 243,245).

Tekrar etmek gerekirse; “eşitlik ve özgürlük” olgusu, ekolojik toplumda “bilinç”, organik toplumlarda “durum” olarak vardır. Öte yandan, ekolojik toplumdaki anlayış, günümüzdeki özgürlük ve eşitlik anlayışının da ötesindedir²⁴. Ekolojik düşüncede bu kavramlara bakış, geçmişin ve bugünün kavrayışlarını aşar. Diğer bir deyişle, geçmişteki ve bugünkü eşitlik ve özgürlük anlayışlarının bir sentezi olarak, onlardan farklılaşır. Toplumsal Ekoloji akımının özgürlük anlayışında bu farklılık açıkça hissedilir. Söz konusu akıma göre özgürlük, -organik toplumlardan farklı olarak- yaşamın sürdürülmesi ve ne pahasına olursa olsun ayakta kalmanın adı olamaz. İnsan, ancak toplumsal baskıdan kurtulduğunda ve özgürlüğü soyut biçimde elde ettiğinde tamamen insan olabilir. Öte yandan, -günümüzden farklı olarak- insan, aynı zamanda somut biçimde de özgür olmalıdır. İnsan, maddi yoksunluktan, yoğun çalışma temposundan, ihtiyaç duyulan şeyler için verilen acımasız mücadeleden kurtarılmalıdır (TURAN, 2002: 218).

Ekolojik toplumun eşitlik ve özgürlük anlayışı, geçmişin ve bugünün deneyimlerinin bir ürünü olarak onları aşmaktaysa da söz konusu olguların organik toplumdaki “durum” niteliklerini “ideal” olarak benimser. Çünkü, modern bir bakış açısıyla organik toplum, karşılaştığı fiziksel sınırlılıklara karşın, bilinçsizce de olsa özgürlüğe “örtük” bir bağlılıkla işlemiştir. “İndirgenemez asgarilik”, ifade edilmemiş bir özgürlük ilkesi olarak kabul edilebilir. Bu, fiziksel ve zihinsel yeteneklere sahip bireylerin elindeki yaşam araçlarını, üretici güçleri sınırlı ya da az olsa bile diğer insanlardan esirgememelerini içerir (BOOKCHIN, 1994: 246).

Yukarıdaki ilkeyle bağlantılı olarak, grup içinde eşitsizliğin –fiziksel ve zihinsel yeteneklerin, becerilerin ve hünelerinin, ruhsal durumların ve eğilimlerin eşitsizliği- varlığının doğrulanması da ekolojik toplumun eşitlik idealini oluşturur. Eşitliksizliğin “veri bir gerçek” olarak kabul edilmesi, eşitliksizlikleri göz ardı etmek ya da lekelemek değil, tam tersine, onları telafi etmek amacı taşır. “Herkesin eşit olduğu” şeklindeki kurgusal egemen eşitlik anlayışından radikal olarak farklı olan bu durum²⁵, “eşitsizlerin eşitliği”ne göre

24 Bir çok radikal kuramcının söyleminde özgürlük, günümüz akılcı toplumunun, genellikle ekonomik amaçlara ulaşmak için insanlığın verimli biçimde eşgüdümlemesinden başka bir şey değildir (BOOKCHIN, 1994: 334). Gerçekten de egemen yönetsel ve yasal kurumların, başta mülkiyet hakkı olmak üzere, “ekonomiklik” ögesine göre donatıldığını söylemek mümkündür.

25 Egemen eşitlik anlayışı, herkesin “eşit” olduğunu kabul etmekle birlikte, araçlar olduğu sürece, mümkün olduğu kadar ihtiyaçlara göre paylaşımaları gerektiğini ve bireysel yeteneklere ve sorumluluklara göre ölçüldükleri sürece de ihtiyaçların eşitsizliği düşüncesini içerir. Bookchin’e göre, herkesin “eşit” olduğunu varsaymak;

işleme eğilimiyle, eşitsizlikleri telafi eden, özgürce oluşmuş, düşünce ürünü olmayan bir toplumsal davranış ve bölüşüm biçimidir. (BOOKCHIN, 1994: 246).

Ekolojik toplumun, eşitlik ve özgürlük anlayışının doğal sonucu olarak, “siyasallaşmış bir toplum” öngördüğü söylenebilir²⁶. Bundan dolayı ekolojik toplum, organik toplumun tersine, siyasal bir toplumdur ki bu durum, her ikisi arasındaki farkı belirleyen temel niteliklerden birisidir²⁷.

Ekolojik görüşe göre organik toplumun yıkılmasıyla, yukarıdaki “gerçek” eşitlik ve özgürlük ilkeleri zayıflamıştır. İşte ekolojik toplum tasarımı, bu gerçekliğe erişmeyi hedefleyen, ancak ondan daha gelişmiş bir eşitlik ve özgürlük anlayışını içerir. Bu, üretici ve tüketici olarak ürünleri ve ihtiyaçları seçme özgürlüğünün ışığında, daha yüksek bir özgürlük idealidir. Bookchin, bu idealin, “özerk bireyin maddi yaşamı ne çileci (ikel) ne de hedonist (hazcı/modern), ikisinin en iyi yönlerinin karışımı olarak –ekolojik, akılcı ve sanatsal bir biçimde- şekillendirme özgürlüğü” biçiminde olması gerektiğini belirtir (1994: 335). Ekolojik toplum için özgürlüğün bu şekilde tarifi, kuşkusuz, geçmişin ve bugünün bir sentezi olarak okunabilir.

SONUÇ

Ekolojik görüşteki üretim ve tüketim biçimlerinin, insanları ileriye değil, geriye götürmek istediği ileri sürülebilmektedir. Hemen vurgulamak gerekir ki ekolojik düşüncesinde –bazı yaklaşımlar dışında- genellikle ilkel yoksunluk

herkesin kuvvet, zeka, eğitim, deneyim, yetenek, eğilim ve fırsatlar açısından “eşit” olduğu kastediliyorsa açıkça abestir. Ona göre böyle bir eşitlik anlayışı gerçeklikle alay eder ve topluluğun bireyleri arasındaki farklılıkları telafi etme sorumluluğunu ortadan kaldırarak, topluluğun ortaklığını ve dayanışmasını yadsır (1994: 246-247).

26 Nitekim, doğrudan demokrasi, aktif yurttaş katılımı, yerel yönetimler, komün tipi örgütlenme, geri çağrılabilir temsilciler seçme gibi nitelikler, ekolojik toplumun baskın siyasal nitelikleridir.

27 Böyle bir değerlendirmede, tarihin hangi dönemindeki toplumların “organik toplum” olarak görüldüğü belirleyicidir. Çünkü, özellikle avcı ve toplayıcı topluluklarda “ilkel hükümet”ten ya da “vahşilik döneminin siyasal işleri”nden söz edilse de bu durumun en çok bir “yönetim” durumunu yansıttığı, ancak siyasal bir durum ya da yapı olarak değerlendirilemeyeceği vurgulanmaktadır (ŞENEL, 1991: 94). Öte yandan, Eski Yunan’da siyasal bir toplum olduğu bilinmektedir. Eski Yunan, organik dünya görüşüne kaynaklık etmekle birlikte, bu dönemin tarım devrimi (organik toplumların yok oluşu) sonrasını temsil ettiğini de unutmamak gerekir. Dolayısıyla, ekolojik toplumla organik toplumlar arasındaki en önemli farklılıklardan birisinin “siyasal öngörüler” olduğu söylenebilir.

durumuna dönmek amaçlanmaz. Ekolojik görüş içinde bu konuda açık ve net görüşler vardır²⁸. Ekolojik toplumun geçmişle ilgili olan yanı, eski bilgelikten, toplum-doğa birlikteliğini ve gerçek bir gelişmeyi sağlamak için yararlanmaktadır. Bu bağlamda ekolojik düşüncenin kaynakları içinde organik dünya görüşünün önemi büyüktür.

Ekolojik toplum tasarımı organik topluma yapılan göndermeler, dolaylı olarak egemen uygarlıkta söz konusu değerlerin zayıflatıldığı ya da yok edildiğini ortaya koyar. Diğer deyişle, ekolojik toplum tasarımıyla, aslında, mevcut uygarlığın topyekün bir reddi –ve yerine ilkel uygarlıkları yerleştirmek-değil, ancak onun sorunlu olduğunu ifade etmek ve bu nedenle sorunsuz bir yeni uygarlık oluşturmak amaçlanmaktadır. Bunun ilk adımı da her halde egemen uygarlığın sorunlu olduğu noktaları ortaya koymaktır ki organik toplumlarla ilgili vurgular da bu noktalara işaret eder.

Sonuç olarak; ekolojik toplum tasarımı organik toplumlara yapılan gönderme, bir bakıma, ekolojik görüşün öngördüğü ilkelerin, tamamıyla soyut değil, insanlığın bir döneminde yaşanmış olduğunu göstermek ve dolayısıyla gelecekte de “neden yaşanmasın?” sorusunu ortaya koymak içindir. Ekolojik görüşte, her ne kadar organik toplumlarda kurgulanmış bir baskı ve hiyerarşi olmasa da “eşitlik” ve “özgürlük” gibi kavramların olmadığına/bilinmediğine dikkat çekilir. Buradan hareketle, “organik toplum” ile “ekolojik toplum”un farklı toplum biçimleri olduğu vurgulanabilir. Her iki toplum yapısı arasındaki başka farklılık noktaları da bunu açıkça ortaya koyar. Ayrıca, ekolojik düşüncede ilkel toplumlara dönmek düşüncesi, kuramsal olarak bu düşüncenin mantığına aykırıdır. Çünkü, insan ve doğa karşılıklı bir evrimsel gelişme içindedirler ve gelişme geriye doğru çevrilemez. Kaldı ki, Bookchin’in de isabetle belirttiği gibi şayet ekolojik düşünce “ümit yerine ümitsizlik mesajı, insanın ilerlemesi ... yerine ilksel insan kültürüne ve duyarlılıklarına gerileyici ve olanaksız bir dönüğe ilişkin mesaj verirse, hiç bir zaman gerçek bir etkililiğe ulaşamayacak ya da toplum üzerinde anlamlı bir etkiye sahip olmayacaktır” (1994: 77). Sonuç olarak; organik toplumların, ekolojik toplum için daha çok bir metafor olduğu söylenebilir.

28 Bkz. (Porrit, 1989: 20); (BOOKCHIN, 1994: 74, 455); (MELLOR, 1993: 145); (DANEK, 2001).

Kaynakça

- BAHRO, Rudolph (1996), *Nasıl Sosyalizm? Hangi Yeşil? Niçin Tinsellik?* (İstanbul: Ayrıntı Yayınları) (Gen. 2. Basım, Çev. T. Bora).
- BARFIELD, Thomas (2002), *The Dictionary of Anthropology* (Oxford:Blackwell Publishing).
- BİRİKİM (1994), "Ekoloji-Bilim İlişkisi Üzerine Tartışmalar", (Ocak-Şubat): 35-38.
- BOOKCHIN, Murray (1994), *Özgürlüğün Ekolojisi* (İstanbul: Ayrıntı Yayınları) (Çev.A. Türker).
- BOOKCHIN, Murray (1996a), *Ekolojik Bir Topluma Doğru* (İstanbul: Ayrıntı Yayınları) (Çev. A. Yılmaz).
- BOOKCHIN, Murray (1996b), *Toplumsal Ekoloji'nin Felsefesi* (İstanbul: Kabcacı Yayınevi) (Çev.R.G. Ögdül).
- BOOKCHIN, Murray (1999a), *Toplumu Yeniden Kurmak* (İstanbul: Metis Yayınları) (Çev. K. Şahin).
- BOOKCHIN, Murray (1999b), *Kentsiz Kentleşme* (İstanbul: Ayrıntı Yayınları) (Çev. B. Özyalçın).
- BOWIE, Fiona (2003), *The Anthropology of Religion* (Oxford: Blackwell Publishing Ltd).
- BRAMWELL, Anna (1989), *Ecology in the 20th Century: A History* (New Haven and London: Yale University Press).
- CHODORKOFF, Daniel (2002), "Kalkınmayı Yeniden Tanımlamak," *Özgür Üniversite Forumu* (S.19, Temmuz-Eylül): 113-117.
- COUPE, Laurence (2000), *Green Studies Reader: From Romanticism to Ecocriticism* (Florence: Routledge).
- DANEK, David (2002), "Söyleşi," <http://uk.geocities.com/anarsistbakis/makaleler/bookchin-roportaj.html/170402>, (17.04.2002).
- DANSEREAU, Pierre (1984), "Çevrebilim ve İnsan Etkisinin Artışı," *Yerleşim ve Çevrebilim Sorunları: Kuram ve Uygulama* (Türk Sosyal Bilimler Derneği) (Yay. Haz. R. Keleş),136-159.
- DELANEY, Carol (2004), *Investigatin Culture: An Experiential Introduction to Anthropology* (Oxford: Blackwell Publishing).
- DIAKONOFF, Igor (1999), *Paths of History* (Port Chester: Cambridge University Press).
- ENGELS, Friedrich (1998), *Ailenin, Özel Mülkiyetin ve Devletin Kökeni* (Ankara: Sol Yayınları) (11.Baskı, Çev. K. Somer).
- FOSTER, J. Bellamy (2002), *Savunmasız Gezegen* (Ankara: Epos Yayınları) (Çev. H. Ünder).
- GORZ, Andre (1995), "Siyasal Ekoloji: Uzmanerkine Karşı Özsnırlama," *Birikim* (Aralık -Ocak 1994) (2. Baskı): 111-119.
- GÖRMEZ, Kemal (2003), *Çevre Sorunları ve Türkiye* (Ankara: Gazi Kitabevi) (Üçüncü Baskı).
- HARRIS, Marvin (1995), *İnekler, Domuzlar, Savaşlar ve Cadılar: Kültür Bilmeceleleri* (Ankara İmge Kitabevi) (Çev. M.F. Gümüş).
- KEULARTZ, Joseph (1999), *Struggle for Nature: A Critique of Environmental Philosophy* (Florence: Routledge Press).
- KOTTAK, Conrad Phillip (2001), *Antropoloji: İnsan Çeşitliliğine Bir Bakış* (Ankara: Ütopya Yayınları).
- LANGANEY, Andre; CLOTTE, Jean; GUILAINE, Jean; SIMONNET, Dominique (2000), *İnsanın En Güzel Tarihi* (İstanbul: İş Bankası Yayınları) (Çev: E. Çaykara).
- MALINOWSKI, Bronislaw (1998), *İlkel Toplum* (Ankara: Öteki Matbaası) (Çev. H. Portakal).
- MARSHALL, Gordon (1999), *Sosyoloji Sözlüğü* (Ankara: Bilim ve Sanat Yayınları) (Çev. O. Akinhay; D. Kömürcü).
- MELLOR, Mary (1993), *Sınırları Yıkarak* (İstanbul: Ayrıntı Yayınları) (Çev, O. Akinhay).
- MUTLU, Ahmet (2001), "Ekoloji Düşüncesi ve Ekoloji Düşüncesinin Temel Kavramları," *Kooperatifçilik* (Ekim-Kasım-Aralık), (S:134), 45-60.

- ÖNDER, Tuncay (2001), *Bir “Yeni Toplumsal Hareket” Olarak Ekoloji Hareketinin Gelişimi ve İdeolojik Yönelimleri* (Ankara: Yayınlanmamış Doktora Tezi) (Gazi Üniversitesi, SBE).
- ÖZCAN, T. Mehmet (1998), *İlkel Topumlarda Toplumsal Kontrol: Hukuk dışı Mekanizmalar ve İlkel Hukuk* (İstanbul: Özne Yayınları).
- PEPPER, David (1984), *The Roots of Modern Environmentalism* (London: Cromm Helm).
- PONTING, Clive (2000), *Dünyanın Yeşil Tarihi* (İstanbul: Sabancı Üniversitesi) (Çev. A. B. Sander).
- PORRITT, Jonathon (1989), *Yeşil Politika* (İstanbul: Ayrıntı yayınları) (2. Basım, Çev. A. Türker).
- SIMONNET, Dominique (1990), *Çevrecilik* (İstanbul: İletişim Yayınları) (Çev. M. S. Şakiroğlu).
- SPRETNAK, Charlene (1994), “Yeşil Politikanın Vaadleri,” *Derin Ekoloji* (İzmir: Ege Yayınları) (Der. G. Tamkoç): 83-93.
- ŞENEL, Alaeddin (1991), *İlker Topluluktan Uygar Topluma* (Ankara: V Yayınları).
- TAMKOÇ, Günseli (1994), “Doğa İle Bütünleşme,” *Derin Ekoloji* (İzmir: Ege Yayınları) (Der. G. Tamkoç): 106-112.
- TISMANEANU, Vladimir (1998), *Fantasies of Salvation: Post-Communist Political Mythologies* (Ewing: Princteon University Press).
- TURAN, Feryal (2002), “Eko-anarşizm: Yeşil Alternatif,” *Düşünen Siyaset* (S:11): 213-224.
- WELLS, Calvin (1994), *Sosyal Antropoloji Açısından İnsan ve Dünyası* (İstanbul: Remzi Kitabevi) (3. Basım, Çev. B. Güvenç).
- ZERZAN, John (2000), *Gelecekteki İlkel* (İstanbul: Kaos Yayınları) (Çev. C. Atilla).